ISTINA

O PORIJEKLU ŽIVOTA

MARIELE QUARTANA

ISTINA O PORIJEKLU ŽIVOTA

Odgovori našoj djeci

Samobor, 1972.

Naslov talijanskog originala:

Mariele Quartana: La verita sull'origine della vita Risposte ai nostri figli

Dopuštenjem Bisk. ordinarijata u Zagrebu br. 1441/72 od 10. V 1972.

Izdaje: Župni ured, Samobor

Odgovara: Ivan Horvat, župnik

Tisak: »A. G. Matoš« Samobor, 1972,

Čin kojim objašnjavamo svojoj djeci porijeklo života nije isključivo informativni problem, već ulazi u širi plan seksualnog odgoja

I GLAVA

DJECA IMAJU PRAVO ZNATI KAKO SU SE RODILA

Čin kojim objašnjavamo svojoj djeci porijeklo života nije isključivo informativni problem već ulazi u širi plan seksualnog odgoja koji se opet sa svoje strane ne može promatrati sam u sebi, izdvojeno od odgojnog djelovanja u svome totalitetu.

»Mislim — povjerava nam jedna majka, — da taj odgoj nadilazi specijalne pojmove koje mi možemo dati. Nastojim iskoristiti svaku priliku da pazim na sve, da djelujem nježno i razborito, ali pravovremeno.«

AM, liječnik iz Milana, pošto nam je izložio temeljne etape govora što ga je održao svojoj dje-

ci da im objasni porijeklo života i seksualni odnos, nastavio je: »Činjenica je da na tom području sigurno sve ne svršava time. To je obavijest o nečemu. Ostaje nam još najteži dio, tj. da im pružimo odgoj u pravom smislu riječi, da im pomognemo, poštivajući — naravno — njihovu slobodu te da ih ne osuđujemo ako koji od njih ima o tom problemu drugačije mišljenje. Rekao sam da im pomognemo u moralnom vrednovanju ovog problema, kako bi našli pravi način ponašanja.«

AMZ iz Padove tvrdila je za vrijeme našeg razgovora: »Govoreći djeci o tom predmetu treba voditi računa o tome da dijete koje je pred nama treba odgojiti kompletno, uprijeti sve sile da u njemu izgradimo integralnog čovjeka koji je stvoren od tijela i duše. Ne samo to, taj je odgojni rad trajan. Ne postoje određeni sati preko dana kad se bavimo odgojem naše djece i drugi sati u kojima se njime ne bavimo. Mislim da odgoj traje puna 24 sata. I kad spavamo, kad jedemo i kad smo sami, ukratko, dok živimo. Jer čitav naš život je međusobni odnos s Bogom, odnos s bližnjim. A to vrijedi i za ovaj posebni problem.«

»A da uopće ne spominjemo — kako ispravno primjećuje SL iz Firence, — da je seksualnost kompleksan fenomen koji mnogo nadilazi fizički

odnos muškarca i žene. Sve je čovječanstvo seksualizirano, ali u mnogo dubljem smislu od onoga kako se općenito misli. Žena je komplementarna muškarcu ne samo svojim tjelesnim ustrojstvom već i svojom psihološkom, intelektualnom, osjećajnom, osjetilnom strukturom. Ustvari i oni koji se ne vjenčaju treba da nađu svoju vlastitu dopunu i prime tako u sebe elemente suprotnog spola. Oni koji ostanu u djevičanstvu, npr., ne postižu ljudsku zrelost ako ne nađu u Bogu i u socijalnim odnosima tu dopunu koja bi se normalnim putem trebala naći u bračnoj zajednici. Rekli smo, trebala bi, jer se vrlo često spoj sviju elemenata ženskih i muških ne zbiva ni u braku. Ljubav bračnih drugova ne dostiže nikada zrelost, tj. ne obuhvaća sva područja, ponekad se štoviše zaustavi upravo na fizičkom stadiju. Često puta je upravo to uzrok neuspjeha mnogih brakova. Muškarac i žena su među sobom istinski povezani ljubavlju, ako se dopunjuju u svakom pogledu i ako se daruju jedno drugome u pravom smislu te riječi.«

GB nam kaže: »Kad je MR bila zaručena, rekla mi je da se pomalo plaši bračnih odnosa. Tada sam joj objasnio da je to sasvim prirodan odnos. Doduše radi se o fizičkom jedinstvu, ali

prije svega potrebno je duševno jedinstvo. Kad to postoji, spontano dolazi i do drugoga.«

U tako opsežnoj viziji problema može se sa djecom započeti dijalog koji ih uistinu zadovoljava.

POTREBNA KLIMA

Bilo je govora o kompletnom odgoju. Međutim taj odgoj djeca ne dobivaju samo iz razgovora koji su im direktno upućeni već i iz činjenice što žive u »klimi« koja sama po sebi formira i što se mogu ugledati na vlastite roditelje kao orijentacione točke i vođe. Vraća se motiv kome pribjegava moderna pedagogija, prema kojem odgaja ambijent, a ne toliko pojedinci.

Evo kratkih snimaka uhvaćenih u lijetu na intervjuima: »Najveću ravnotežu u seksualnom životu dječaci nalaze kad je vide u životu. I kad ih ti uvodiš u život u potpunom smislu, tj. kad im govoriš i o bračnom odnosu. Budući da u tebi i u ocu vide normalan život, tada i seksualni odnos stavljaju na pravo mjesto, vide ga kao nešto normalno, veliko, lijepo, ali normalno, ne nešto bolećivo. Još više od riječi oni opažaju govor duše, život duše.« (AMZ iz Padove)

»Još prije nego sam progovorila, pokušala sam dobro živjeti taj vid svoga života, gajeći u sebi veliku ljubav prema svome suprugu i veliko poštovanje prema svojoj djeci.« (ZG — Rim)

»Ako smijem reći istinu, moj suprug i ja pristupili smo tom problemu gajeći sami veliko poštovanje prema životu. Djeca su rasla u toj atmosferi osjećajući da je svaki novi život koji se rađa nešto veliko. Da bi mogla postojati takva atmosfera da bi se djeca mogla ugledati u roditelje, potrebno je, i to je veoma poznato pravilo dječje psihologije, da se muž i žena vole i da među njima bude kompletno zajedništvo o kome smo govorili.«

Sada se rađa novo pitanje: je li dobro da djeca prisustvuju vanjskim manifestacijama nježnosti između roditelja.

U razgovorima smo sakupili ne različita mišljenja već različite načine ponašanja. Evo dva primjera: AMZ »Ja i D. smo dva takva temperamenta da ne možemo izmjenjivati mnogo nježnosti pred dječacima. Ne znam, imamo neku vrst obzira.«

EG: »Ja i G. izmjenjujemo tako lako nježnosti u prisutnosti djevojčica: koji poljubac, na primjer, koje milovanje, koje očitovanje ljubavi, ta-

ko vrlo jednostavno. Ja sam naglašavala ljubav, prema njima, ljubav u braku, pa mi se čini da i te male stvari pridonose da tu ljubav potvrde.«

Evo, ono što mi želimo ovdje kazati, a to su potvrdili i svi intervjuirani, da nije važno ima li ili nema tih vanjskih očitovanja ljubavi. Svatko mora slijediti svoj temperament i biti spontan. Najvažnije je da ta ljubav, lijepa, duboka, kompletna, velikodušna, u stalnom porastu, zaista i postoji. A to je ono što djeca od malena zapažaju. I ta ih atmosfera oblikuje, duševno krijepi i čuva od negativnih iskustava.

To je atmosfera u kojoj izlazi na vidjelo istinsko vrelo života: ljubav. Ako otac i majka nastoje da njihova ljubav trajno raste i da dostigne punu zrelost; ako djeca gledaju roditelje u neprekidnom stavu uzajamnog darivanja i darivanja prema njima, čak će se i razgovor o rođenju i plodnosti odvijati glatko i jednostavno, sve će biti logična posljedica ljubavi.

U takvim odnosima među bračnim drugovima sam će seksualni odgoj dobiti pravu podlogu.

Stvarno »Kolumbovo jaje« seksualnog odgoja jest temeljni princip: ništa se ne smije činiti iz egoizma, tražeći vlastiti užitak i vlastito zadovoljenje, iz želje za posjedovanjem.

Ako roditelji sami svojim životom, a također i riječima, odgajaju djecu u ljubavi i ako ih uvjere da se ona potpuno ostvaruje jedino u darivanju sama sebe, sva će zastranjenja i poroci seksa biti za njih znatno manja opasnost.

Kad je odgoj što ga djeca primaju takve vrste, možemo biti kako-tako sigurni da, stigavši do trenutka spajanja svoga života s drugim bićem, neće to činiti s nakanom da se oslone na nj i da ga iskorištavaju, već da ga potkrepljuju i istinski ljube.

Iz svega što je rečeno proistječe i druga istina. Seksualnost je energetski napon, dinamična sila, težnja prema upotpunjenju samih sebe, prema kojemu svi osjećaju podstrek. Ali ako je taj napon usmjeren prema ljubavi, eto i osobe koje žive u djevičanstvu, u projekciji samih sebe prema društvu, nalaze svoje upotpunjenje. Ako seksualnost dostigne onu zrelost kada postaje dar sama sebe drugome, tada osoba koja živi u djevičanstvu, ako ljubi svako stvorenje koje susreće, sigurno ne ostaje krnja i nepotpuna, dapače proširuje taj svoj potencijal ljubavi na čitavo čovječanstvo.

ZADATAK JE NA RODITELJIMA

Upravo u vezi s time što smo kazali, nikada ne ćemo dovoljno naglasiti kako je važno da djeca postavljaju svoja prva pitanja roditeljima, dobiju prve odgovore od njih. Posebno ovaj predmet koji tretira ljubav, zahtijeva za svoj prirodni ambijent obitelj, tj. ćeliju društva za koju se pretpostavlja da je utemeljena na ljubavi.

Činjenica je da su upravo djeca koja više naslućuju nego razmišljaju, prirodno upućena, ako je to moguće, da postavljaju svoja pitanja roditeljima.

Dapače, često dijete koje, potaknuto izvana, dođe tražiti objašnjenje, i primivši od mame ili tate odgovor koji ga potpuno zadovolji, odluči samo da se više ne će obraćati drugima. Kao na primjer FCC iz Torina koja je, primivši od mame iscrpno objašnjenje, uskliknula: »Znaš? Više se nikada ne ću osvrtati na ono što mi kažu drugovi, uvijek ću doći sve tebe pitati!«

Ili kao što je devetgodišnja AM iz Bergama, koja je vršila čak neke vrste propagandu u tom smislu kod jedne drugarice.

Mama nam je pričala: »Jednom na roditeljskom sastanku, za vrijeme odmora, jedna je majka vani u vrtu dojila svog mališana. Mnogo se

djece igralo oko nje. Jedna se djevojčica zaustavila i ostala impresionirana, jer vjerojatno nije nikada vidjela majku kako doji dijete. Tada je prišla mojoj djevojčici i zatražila je objašnjenje. AM je odgovorila: »Dijete dolazi iz majke i Bog je tako uredio da ga ona, dok je maleno, može hraniti držeći ga sasvim blizu, ali ako ti želiš pobliže upoznati te stvari, pitaj svoju mamu ili svoga tatu pa ćeš vidjeti kako je lijepo kad oni to objašnjavaju.' Slijedećeg dana majka mi je te AM prijateljice zahvaljivala, jer je ta rečenica moje djevojčice bila prilika da započne razgovor o tome predmetu sa svojom djevojčicom. I mlađi braco AM, Ante, pošto su im roditelji ispričali kako se odvija porod, uskliknuo je: Kako je lijepo o tome govoriti za stolom s vama! Kad govorim s drugom djecom nije isto. Stvari nisu tako lijepe kao kad ih vi kažete.'«

Baš zato jer je glavni zadatak roditelja da oni o tome informiraju i odgajaju svoju djecu i jer ih oni općenito najbolje poznaju i znaju kako s njima postupiti, dobro je reći djeci, kad su već dobro upućena, da ništa od toga ne prenose prijateljima ni školskim kolegama.

»Uvijek sam preporučivala djevojčicama — kazala nam je MM — svaki puta kad sam s nji-

ma razgovarala, da drugima ništa ne kažu. 'To je draga tajna između vas, tate i mene. Svaka mama i svaki tata nastoje da to osobno kažu svojoj djeci.'«

MP: »Bojala sam se da blizanke, koje su već znale mnogo toga, iako su tek išle u zabavište, ne sablazne drugu djecu s pojmovima i tvrdnjama za njih neobičnima. Tad sam ih opomenula da o tim stvarima ne govore s prijateljicama, jer njih moraju tumačiti tata i mama.«

Katkada je potrebno da im se to kaže kako bi se izbjeglo da se ne osude oni roditelji koji nisu prihvatili mjerilo istine.

Čini nam se da se CC pametno ponijela: »Kad je FC išao u prvi razred osnovne, došao je kući i rekao — 'Znaš, mama, pričao mi je jedan kolega da je u njegovu kuću došla sestrica i zamisli, njegova mu je majka rekla (bio je zaista zaprepašten) da ju je donijela roda — !' 'Vjerojatno se — protumačila sam FC — tom tvom drugu sviđaju priče, zato je mama mislila da mu ispriča neku vrst priče. Znaš zašto? Svaka mama pozna svoje dijete i zna što će mu reći. I zato je bolje govoriti s mamom i od nje zatražiti objašnjenje, i poslije o tome ne govoriti s drugima.'«

S druge strane, ako u obitelji dječaci treba da nađu pogodnu klimu za svoj uravnotežen odgoj i ako od roditelja treba da nauče prve pojmove, isto je tako istina da je neizbježno da s njima uspostave neusiljen i otvoren odnos koji bi im dopuštao da slobodno razgovaraju i postavljaju svoja pitanja tati i mami, a ne drugima.

»Moja supruga i ja — riječi su milanskog liječnika — još dok su djeca bila mala, nastojali smo ih taktično poticati na povjerljivost. A kad su postali veći i pošli u školu, rekao sam im otvoreno: 'Kad imate nešto pitati, pitajte, o bilo kojem predmetu.' — Tako je iskrslo pitanje o porijeklu života i o seksu općenito i o njemu se govorilo. Apsolutno ne smatramo da smo time uklonili seksualne probleme od svoje djece. Naravno da će ih imati, kao i svi, samo mislimo da smo im malo olakšali time što smo skinuli veo misterioznosti, ali iznad svega da smo započeli — kažem moderan izraz — dijalog te se nadamo da će, ako budu imali problema, upitati za savjet nas, kao što su stvarno do sada činili, umjesto da se obraćaju drugima.«

A GI, mama, više nego liječnik: »Važno je da nas mogu sve pitati bez kompleksa.«

I ovdje se nanovo pokazuje temeljni pedagoški primjer: nema odgoja ako se ne uspostavi neka vrsta prijenosnika između odgojitelja i odgajanika. Ako nas naše dijete upita kako se rađaju djeca ili može li se imati djece i ako netko nije vjenčan, treba da kličemo od veselja. Najvažnije je to da imaju prisnosti i povjerenja u nas.

»Odmah na početku želim reći — započela je CC iz Torina, čim smo joj postavili prvo pitanje — da sam kao djevojčica mnogo trpjela jer, iako smo se u mojoj obitelji jako voljeli, ipak nije bilo prisnosti. Osobito mi je nedostajala povjerljivost s majkom, toliko važna za djevojku. Tako npr. što se tiče problema rađanja, izrasla sam već do djevojke, već velike, s tolikim zašto u sebi, a nisam imala kome bih ih kazala. Nažalost, kasnije sam našla jednu djevojčicu mudrijašicu koja mi je pogrešno prikazala stvari, što je u meni proizvelo pravu traumu. Upravo sam se zbog toga uvijek jako bojala da moja djeca ne iskuse nešto slično. Zato, kad sam se udala, živo sam željela, pod svaku cijenu stvoriti takvu prisnost s djecom, ako ih budem imala. Sada, kad su već poodrasli, uviđam da postoji taj odnos između mene i njih, a sredstvo s kojim sam to postigla bilo je

da sam im uvijek govorila istinu, iako sam toliko puta, zbog kompleksa koje sam u sebi nosila, ostala zbunjena i izložila se opasnosti da sve upropastim.«

ISTINITOST KOJA JE LJUBAV

Iz ovog se iskustva izvodi drugi temeljni pojam: da je najbolji sistem da se postigne prisnost s djecom, upotrijebiti već od malena kriterij istine.

Odnos koji bi bio istinska ljubav može se temeljiti samo na istini. Stvarno, prijevara je uvijek pomanjkanje ljubavi.

Možemo kazati da je to bila centralna točka svih intervjua.

Među ostalima, GB iz Firence nam je kazala: »Čini mi se da je važno da se zadobije osjećaj poštovanja prema drugome pa u ma kakvoj se situaciji nalazili. Ako je to dijete, nevino, i ne zna, baš upravo zato što je neuko treba ga poštivati. Dakle, treba dati odgovore dostojne Božjeg djeteta. Ne može se varati uz ispriku da ne bi razumjelo. Time bi se upravo zaobilazila Božja volja.«

To nam je potvrdila i MS optužujući se za počinjenu grešku: »U času kad sam odlazila u kliniku L. me je upitala odakle će braco izaći. Ovdje sam neoprostivo pogriješila. Djevojčica mi se učinila premalenom da joj kažem istinu. U stvari sam bila ja još, a da toga nisam bila niti svjesna, blokirana na ovoj točki. Tada sam joj rekla da će na klinici načiniti jedan rez. Poslije sam shvatila da će to nju još više potresti. Kad me je L. poslije poroda posjetila na klinici, mene i toliko očekivanog bracu, bavila se samo sa mnom, milovala me je s mnogo ljubavi jer me je vidjela u krevetu i znala je da sam mnogo trpjela pri porodu djeteta. Zatim me je molila da joj pokažem ranu na trbuhu. Da je to bila istina, ja bih joj je pokazala, ovako nisam mogla. Kasnije se vraćala na predmet: 'Mama, zar te za svako dijete koje imaš moraju rezati?' Vidi se da ju je to uznemirilo i da na to još misli. Tada sam zaista shvatila da sam pogriješila. Kad odlučimo reći istinu, kao što sam to uostalom željela, treba biti dosljedan. Radije, odgoditi dok dijete bude zrelije. Iako sam uvjerena da dok tako izričito pitaju, u stanju su prihvatiti i odgovor, samo ako se prilagodi njihovoj dobi. A najbolje je odgovoriti onako kako je Bog stvari učinio. Tako sam se

povukla i rekla joj istinu. Gledala me je očicama punim divljenja. Primjećivala sam da sve razumije i da se moj odnos s njome produbio.«

Tako se stvara neka vrst zatvorenog kruga, ali pozitivnog. Što više postupamo s djecom s poštovanjem i istinoljubivo, to oni stječu sve veće povjerenje u roditelje, lako se povjeravaju, »komuniciraju« — da upotrijebimo moderan izraz. S druge strane, što su slobodniji, neusiljeniji, spontaniji pri postavljanju pitanja, to je lakše, »stvoriti povoljnu klimu« za njihov kompletan odgoj i reći im potpunu istinu.

»Moram reći — govorila je MP iz Milana — da razgovor o tim problemima s našom djecom nije bio neprijatan ili težak. Rekli bismo — zar ne B? (obraća se na muža koji potvrđuje) da su to bili za sve tako lijepi susreti.«

A EG iz Rima: »Svaki put kad nam djevojčice povjere neku sumnju ili nas nešto pitaju, dok odgovaramo, osjećamo da raste jedinstvo među nama, da raste ljubav. I u njima ostaje snažan i dubok osjećaj radosne intimnosti. Danas, npr., kad sam izašla da pođem ovamo, kazala sam njima da ću se brzo vratiti i da ćemo tada biti malo zajedno da donesemo neke male odluke. 'Mama, — kazala mi je jedna od njih: hoće li biti li-

jepo kao ono neki dan kad si nam govorila o onome?' (Govorila sam im u vezi s pitanjem, kako dolazi do oplođenja i provela sam s njima tri sata, gotovo cijelo jutro, ne obazirući se na ono što sam trebala raditi.)«

Drugi aspekt govorenja istine jest i nazivati seksualne organe pravim imenom. Ako i mi sami ne poznamo nazive, najbolje je da se informiramo.

Dr. AM nam je govorio: »Mi smo uvijek nazivali razne organe njihovim pravim imenom, bez velikih priča, nos se zove nos, a penis je penis.«

A AMZ: »Kad sam kazala G. da maternica sadrži i zaštićuje mali zametak, govorila sam o »sobici«, ali samo jedanput jer, po mome mišljenju, bolje je ne upotrebljavati riječi koje nisu istinite, iako bi mogle koristiti onoj djeci koja vole žive predodžbe.«

Između ostalog, omogućiti djeci da ispravno nazivaju spolne organe, umanjuje uvelike užitak da upotrebljavaju, ako baš samo i potajno, tzv. »ružne riječi« svaki puta kad mogu.

VAŽNOST OČEVE PRISUTNOSTI

S namjerom da prikupimo raznovrsna iskustva od roditelja o načinu na koji iznose djeci porijeklo života, instinktivno smo se — na početku — obratili samo majkama. Kasnije smo se upitali čemu taj nehotični izbor: morali smo ustanoviti da djeca bilo muška ili ženska, započinju mnogo lakše razgovor o tom predmetu s majkama. Kako to? Doista lagan i uvjerljiv je odgovor da očevi, zbog zaposlenosti, mnogo manje kontaktiraju s djecom nego majke. Ovo može biti istina, ali nije bez daljnjega i jedini razlog. Drugi, pomalo pesimističan odgovor, jest taj da se očevi općenito malo ili prekasno bave odgojnim problemom djece, da nemaju s njima veze, da sa sebe odbacuju odgovornost prebacujući je na suprugu. Ali to nije bio slučaj s obiteljima na koje smo se mi obratili. Intervjuirali smo većim dijelom bračne parove koji se slažu, oboje puni dobre volje, gdje se muž i te kako zanima za ovaj problem. Čini nam se prije da možemo zaključiti kako se radi o praktičnim razlozima. Stvarno, na početku, djeca se gotovo isključivo interesiraju za problem rađanja i za sve ono što je s tim povezano. Iako je prisutan i otac kad postavljaju

prvo pitanje, obično odgovara mama i govori o materinstvu, jer se osjeća direktno pozvanom.

Nadalje, izuzevši možda slučaj kad je otac liječnik, ili u slučaju posebne prisnosti s ocem, budući da je dijalog započeo s majkom, s njom se i nastavlja, katkada i o predmetima koji bi po sebi ulazili sasvim u nadležnost očevu. Ali, htjeli bismo ovdje naglasiti da to apsolutno ne znači da se time uspostavlja odnos samo s majkom, čak niti onda kada može izgledati da otac ostaje po strani.

Ako bi očev lik u obitelji bio zasjenjen, to bi bilo vrlo štetno. Stvarno, budući da se djeca poistovjećuju sa spolom jednog ili drugog roditelja, muška se djeca ne bi uspjela projicirati u oca, ne bi dostigla zrelost i bila bi dapače izložena čak i riziku homoseksualnih fenomena.

»Da, istina je — dodala je MN — L. je postavio meni prva pitanja, a zatim je postavljao i slijedeća kad je moj suprug bio odsutan, ali ja sam njemu svaki puta sve prenosila te mogu zaista reći da je učestvovao vrlo aktivno u odgoju našega sina. Da s njim nisam bila potpuno u dogovoru i da nije bilo njegove podrške, sigurno bih sve upropastila. Osim toga, upravo ne vjerujem da je

L. postavljao svjesno pitanje kad tata nije bio kod kuće.«

Dakle, iako se djeca češće obraćaju majci, ona time ne isključuju oca. Doista, vrlo se lako dogodi da raspravljaju o tim predmetima kad je cijela obitelj okupljena oko stola, u kolimo, na cesti itd.

EG: »Samo da kažem kako su naše kćerke, iako su sve ženske, slobodne čak i s A., mojim suprugom. Često postavljaju i najneobičnija i najteža pitanja kod stola, bez ikakve brige.«

BP, kipar: »Postavljale su pitanja gotovo uvijek M. ali sam najčešće bio i ja prisutan i intervenirao.«

TP, poslovođa, pošto nam je njegova supruga ispripovijedala u kojoj je prilici njihova starija kćerka postavila prvo pitanje, dodao je: »Čini mi se da je bilo značajno da sam taj prvi puta ja bio prisutan, jer smo poslije o tim stvarima mogli uvijek zajednički govoriti. Tako se stvaraju dublje veze i sve postaje zajedničko.«

Prema tome prisutnost očeva lika, realna ili duhovna, neobično je važna i u ovoj kao i u svakoj drugoj grani odgoja, dapače rekli bismo još i važnija, bilo zbog odgojne »klime« koju stvara par o kome smo govorili, bilo sa svrhom da im

se ideja o odnosu muškarac-žena prikaže prirodnom i lijepom.

Govorila nam je I. CH., naša prijateljica koja je ostala vrlo mladom udovicom s jednom djevojčicom od tri godine i s drugom od 18 mjeseci. »Kad je N. umro, uz gotovo nepodnosivu bol zbog njegova gubitka, zastrašivala me ideja da sama othranjujem i odgajam djevojčice. N. su ideje o tome bile toliko jasne, imao je — rekla bih — naravne sklonosti za odgoj te mi se činilo da nisam u stanju učiniti ni svoj dio. Zatim, kasnije, kad sam pomalo pokušala unijeti reda u svoju dušu, razmatrala sam mnogo o »općinstvu svetih« i o odnosu između »vojujuće Crkve«, Crkve koja trpi i triumfalne te sam shvatila da mi on može još mnogo pomoći. Zato svaki put kad sam pristupila k Euharistijskom Isusu osjećala sam da se u Njemu uspostavlja veza i s N. te sam njemu povjeravala svoje probleme. Kasnije mi je pomagalo Sveto pismo. I moram reći istinu, sve je bilo jednostavno i lijepo. Držim da moje djevojčice rastu bez kompleksa. Lik im je očev tako pozitivno prisutan da mi se čini da u njima čak nema ni traume da su siročad.«

Ali ima mnogo majki, ili očeva, koji usprkos želje da zdravo i dobro odgoje vlastitu djecu, ne

mogu računati na suradnju drugog roditelja. Je li njihovo djelovanje osuđeno na propast?

Neka nam odgovori hrabra majka trojice dječaka XX iz Fraskatija. »Ne smijemo zaboraviti da, ako odgajamo svoju djecu s vjerom u Boga koji je Ljubav, koji je Otac, njima ne će nikada uzmanjkati najvažnije očinstvo. Otkada me je moj suprug ostavio da sebi osnuje drugu obitelj, pokušala sam da ne izgubim nikada iz vida tu realnost. Kad me snađu poteškoće ili me djeca nešto traže, a ja nisam sigurna kojim putem treba krenuti, obratim se Bogu i jednostavno Mu kažem: 'Slušaj, meni si samoj povjerio ove dječake, ali su oni Tvoja djeca. Ti mi pomozi, ja ću ih inače pokvariti.' I uvijek sam primila svijetlo kako da postupim i duševni mir. Moji su sinovi potpuno normalni, držim da to mogu reći bez oholosti, jer to nije moja zasluga. To mi kažu i osobe koje ih poznaju: prijatelji, učitelji. A to je za mene važna provjera.«

Posebno tipično i zanimljivo iskustvo u vezi s očevom ulogom u dijalogu s djecom o predmetu postanka života, ispripovijedali su nam supruzi A i MM iz Rima, koji su posvojili dvije dražesne djevojčice.

»Možda zato što nijedno od nas nije fizički dalo život tim djevojčicama, kazao nam je suprug — činjenica da ih mi, zar ne M?, osjećamo kao potpuno od Boga povjerene. U našoj obitelji nema čak onog naravnog razlikovanja u nadležnosti i ulogama između oca i majke koja postoji u drugim obiteljima.«

»U vezi, npr., s tim naročitim problemom postanka života, i općenito seksualnim problemom, djevojčice postavljaju svoja pitanja bezbrižno meni i M., već prema tome koji im je od nas dvoje na dohvatu kad se u njima rodi pitanje. A ako smo oboje prisutni, koji puta pitaju mene, kojiput M.«

»Čini nam se vrlo važnim da je tako, baš zato jer su djevojčice posvojene. To mnogo olakšava stvaranje ozračja pravog zajedništva i istinskog povjerenja unutar obitelji.«

SVAKA DOB I OKOLNOSTI JEDNAKO SU PRIKLADNE ZA POČETAK RAZGOVORA; SVE TEČE SPONTANO

Prvo što se roditelji pitaju jest, kad bi bilo uputno započeti, ne s odgojnim djelovanjem koje, kako smo vidjeli, započinje odmah, već sa informiranjem.

»U kojoj dobi — pitaju se — treba progovoriti?«

Evo, odgovor je izašao na vidjelo vrlo jasno tokom intervjua.

»Ja sam — prethodno je napomenula AMZ — u ovome iskustvu majke petero djece, dvije djevojčice i tri dječaka, uvidjela da dob ne odlučuje, svako ima svoj trenutak. To ovisi o mnogim faktorima. Iznad svega ovisi o cjelokupnoj zrelosti djeteta, dakle i o njegovoj duhovnoj zrelosti. Tada seksualnost zauzima pravo mjesto s refleksima u socijalnom životu, u osjećajnom životu i u cjelokupnom životu.«

Do tog iskustva dolaze gotovo svi. Nema određene dobi u kojoj bi počeli, jer djeca dozrijevaju na različit način i u različito vrijeme. Ovo zaista treba imati u vidu, jer je u tom razgovoru najvažnije da se sve zbiva spontano, prirodno.

Nije moguće, u određeni dan, sjesti za stolić za kojim sjedi dijete i reći mu: »Sad ću ti protumačiti kako se rađaju djeca.« I evo stoga još jedan dokaz da ovu vrstu odgoja treba da pretežno obavljaju roditelji. S obzirom da pitanja, odgovore, okolnosti pruža sam život, tj. nisu predviđeni ni pripravljeni kao što bi moglo biti za učitelja, psihologa, obiteljskog liječnika, iako koji puta, čak dosta često, njihova pomoć i suradnja mogu biti vrlo korisne.

Zaista najčešće se događa da nam dijete, ukoliko nije ni previše plašljivo, ni previše zatvoreno i, naročito, ako u nas ima povjerenja, o čemu smo već govorili, u danom momentu samo postavi pitanje. To je pravi trenutak za početak razgovora! Tada i ton razgovora treba da bude jednostavan, povjerljiv, ne smije izgledati kao propovjed ili predavanje kao što se često događa zbog iskrivljenog pojma o ulozi roditelja ili zbog njihove zbunjenosti pri objašnjavanju »tako osjetljivog« predmeta.

Djeca napeto slušaju, jer žele znati i ovo, kao i sve drugo, ali slušaju bez kompleksa i ne će ih nikada imati, ako ih mi ne izazovemo, prenoseći na njih svoje, makar samo pogrešnim stavom.

Da je to za djecu u početku predmet kao i svaki drugi, o kojemu treba govoriti neusiljeno, potvrđuje i činjenica da oni, postavljajući nam svoja pitanja, često izaberu najnepriklađnije trenutke koje mi držimo nezgodnim, npr, kad su prisutna sva manja braća, a mi bismo ih htjeli poučiti pojedinačno, u času koji mi smatramo pravim za svakoga pojedinoga.

Najčešće, sudeći po iskustvima koja smo imali, oni za to odabiru vrijeme večere ili ručka.

Tada smo obično svi sakupljeni, bez užurbanosti i napetosti, djeca opažaju da je nastao predah dublje intimnosti što olakšava dijalog. Takav je trenutak plodan naslućivanjima i kad povezanost ideja izazove u njima neki problem, oni ga, najneposrednije, kad smo im već na dohvat ruke, postave da ga odmah riješimo kako bi se oslobodili napetosti. I u tome ih ne smijemo razočarati.

MP nam je pričala smijući se kako je baš za stolom postavljeno prvo pitanje.

»Dan je bio ispunjen intenzivnim radom, znaš, jedan od onih dana kad se dogodi da se teško spustiš za stol, kao satrvena? EL (sedam godina) kao grom iz vedra neba: 'Mama, kako se rađaju djeca?' Instiktivno me zahvatila malodušnost: nakon takvog dana, takvo pitanje, kod stola, u pri-

sutnosti petogodišnjih blizanki. Iskreno priznajem da sam bila zatečena. Ali to je trajalo samo trenutak, zatim sam počela tumačiti najjednostavnije, istinito: »Djeca se oblikuju u majci.« Nije dakle važno ako su prisutna i manja djeca. Doći će čas da ćemo osobno razgovarati sa svakim pojedinim.«

Evo, što nam je rekao liječnik iz Milana (AM): »Moja supruga i ja postavili smo sebi problem kako razgovarati s djecom, ali vrlo uopćen, tj. jednostavno smo se zarekli da ne ćemo pričati priče. U ostalom mislili smo ravnati se prema prilikama. Iznad svega da budemo uvijek pripravni, da uvijek spremno odgovaramo na njihova pitanja o seksualnosti kao i na svako drugo, tj. bez posebne atmosfere tajnosti. Ako postoji temeljni odnos, dijete pita roditelje mnogo toga. Postoji dob djetetovih »zašto«, a mi nastojimo odgovoriti u svakom trenutku. Mnogo nam puta postavljaju pitanje za stolom, mi i odgovaramo za vrijeme obroka. U prisutnosti najvećeg, srednjeg i najmanjeg. Nije važno. Svaki prihvati ono što ga zanima. Vidio sam da onaj koga ne zanima, uopće ne sluša.«

Mnogi su nam to isto rekli. Npr. EG: »Prve tri, budući da su podjednake dobi, uvijek su zajedno

učestvovale u tim razgovorima, koji su se često odvijali za vrijeme obroka, iako je pitanje gotovo uvijek postavljala K., najstarija. Zato nisam mogao reći: 'Tebi ću protumačiti više a njima manje' i udaljiti ih. Tako bi se osjećale isključene iz obiteljske intimnosti. Naprotiv, govorio sam tako da je odgovaralo svima. Ali sam vidio da je bio različit stupanj razumijevanja.« Pošto nam je PR kazala to isto, primijetila je: »Naravno, ako bi potom bilo potrebno, produbljuje se predmet s onim tko je postavio pitanje, tražeći priliku da budemo na trenutak sami s njime, a da nikako ne inzistiramo na toj činjenici.«

»U stvari — potkrijepila je AMZ — jako je teško u mnogobrojnoj obitelji pronaći trenutak da budeš nasamu s jednim djetetom. Ali, primijetila sam, kad je potrebno, povoljne se okolnosti uvijek pruže bez i najmanjeg forsiranja. Na primjer, s M. Već sam dulje vremena osjećala da moram produbiti s njim započeti razgovor. Ali sam čekala pravi trenutak, jer nije dovoljna samo smirenost i osama nego prilika mora doći iz normalnog života. I zaista, ovoga ljeta, dok smo bili u planinama, zbog dolaska nekih rođaka, dogodilo se da sam morala spavati s M., sama s njime u sobi, i razgovor je započeo sam od sebe.«

Ali vratimo se na ono o čemu smo govorili: za djecu su dobri sve trenuci i sve okolnosti.

Još AMZ: »Jednog sam dana bila u crkvi, na misi sa G. Vidjela sam da je zadubljen i mislila sam da je sabran u posebnoj molitvi. Ali iznenada me upita: 'Mama, ne sjećam se više dobro kako se rađaju djeca' i ujedamput je htio sve pojedinosti.«

A MS: »Bili smo u kolima, svi zajedno, vraćali smo se s odmora na jezeru. Razgovarali smo o sasvim drugom predmetu. Najedamput I., koja je sjedila na zadnjem sjedištu, prekine razgovor i upita: 'Kako onda neka mama može razumjeti kada očekuje dijete?'«

»Drugi najomiljeniji trenutak za ove razgovore — primijetila je MN — jest večer dok se spremaju u krevet. Mi se želimo s njima vedro oprostiti i obično pokušavamo završiti dan trenutkom intimnosti. Oni koji preko dana nemaju vremena, jer su previše zauzeti igrom, dok navlače piđamice, daju oduška svojim mislima i svojim razmišljanjima. Što više, instinktivno, traže povoda da odgode trenutak uvlačenja pod pokrivače, jer spavanje, dok veliki ostaju budni, izaziva u njima osjećaj da su odrezani od obiteljske

zajednice. Najuvjerljivija im je isprika neko važno i hitno pitanje.«

»Ne znam zašto, a tek što sam kazala L.: 'Sad se pokrij i spavaj, laku noć!' iznenada mu se jave svi najvažniji teološki, naučni, moralni i psihološki problemi.«

POSTUPNOST PITANJA; NE ODGAĐATI

Mnogi se roditelji preplaše ideje da sa svojom djecom započnu razgovor o porijeklu djece, jer se boje da će odmah morati govoriti o seksualnom činu, a to im je neugodno. Nadasve se preplaše da ne upropaste pred dječjim očima odnos koji postoji između njih dvoje ili da ga ne bi vidjeli u krivom svijetlu.

Stvarno, djeca ipak nikada ne postavljaju sva pitanja odjednom. Njihovi interesi i njihovi zahtjevi dozrijevaju postupno. I postepeno nas ispituju. Između jednog i drugog upita postoji uvijek jedno razdoblje, katkada prilično dugo, može potrajati mjesecima čak i godinama, dok oni probave i usvoje vijesti koje su primili. I ne samo to nego vrlo često ponavljaju pitanja u razno doba, jer se stupanj zrelosti povećava i dijete hoće produbiti svoje znanje.

Na početku žele znati kako se rađaju »odakle« dolaze djeca. Do veze između oblikovanja novorođenčeta u majci i uloge očeve ustanovili smo da dolazi vrlo kasno.

»Sjećam se — kazao nam je MN — da sam od početka govorio o muškom sjemenu koje oplođuje žensko sjeme, ali ta ideja o sjemenu, uvidio sam kasnije, sasvim je sinu izbjegla i tek sa 11 godina postavio mi je problem plodnosti i saslušao je moje izlaganje kao da sam mu o tome prvi puta govorio.«

Da, upiti su postupni a mi možemo mirno pratiti razvoj svoje djece korak po korak, ne voditi brigu ni o čemu nego se i mi postepeno oslobađati svojih vlastitih kompleksa. Naravno da etape dirigiraju same prilike, a mi, iz ljubavi prema svojoj djeci, nalazimo trenutak za trenutkom potrebno svijetlo da im primjerom odgovorimo. Da ne bismo prouzročili male traume, razočaranja, pogrešne stavove, potrebno je da nas naše malodušje ili naša nedovoljna pripremljenost, ne kulturna, već intimna, ne potaknu da izbjegnemo ili odložimo odgovor.

Budući da dijete sad već očekuje rješenje svoga problema, ići će drugima, ako ga ne riješimo mi.

Nije pedagoški svrsishodno odgoditi odgovor na neki problem, ustvrdio je dr. AM s bilo kojeg područja. A najmanje s ovog; inače to može poprimiti u dječjim očima posebno negativnu boju.

To ne znači, naravno, da kojiputa nije korisno ili čak potrebno, zbog najrazličitijih motiva, među kojima je i dječja nepravovremenost, pričekati prikladniji trenutak kako bi se razgovor odvijao u povoljnijim okolnostima i klimi.

»Ali kako mogu djeca koja su tako velika izaći iz »prirode«, iznenada je, npr. upitalo šestogodišnje posvojče bračnog para M. Toga su dana M. imali na ručku goste, zato — izvijestila nas je M. — ono što nikada ne činimo, morali smo odgoditi odgovor, jer smo primijetili da, iako za ovakve razgovore nisu potrebni posebni trenuci, ali potrebna je intimnost i smirenost.«

Ali odgađanje neka bude vrlo kratko.

»Ako koji od dječaka — kazao nam je PR — nakon upita postavljenog u prisustvu svију, treba naknadno i opširnije objašnjenje, ja mu otprilike kažem: 'Kad budeš imao malo vremena, još ćemo o tome porazgovoriti.' Ali tada nastojim svom snagom da ne zaboravim na to i da to učinim brzo, jer je najgore razočarati djecu nakon što smo im obećali odgovor.«

2

Motivi zbog kojih oklijevamo da odmah odgovorimo mogli bi biti vrlo različiti. Nema čvrstog pravila. Svaka će majka i otac biti u stanju da shvate da li je trenutak neprikladan ili ne.

Katkada se može dogoditi, ako je pitanje postavljeno preko dana, da se odgodi do momenta kad dijete ide spavati, jer se pretpostavlja da je obiteljska situacija mirnija i želi se dakle koristiti upravo intimnost večeri.

Kako se, npr. dogodilo AP. »Kad se AM vratila iz škole i zatražila od mene objašnjenje o rođenju djece, moja su se manja djeca tamo igrala vrlo bučno. Usto su neprestano ulazila i izlazila iz sobe te je bio veliki nered. Da sam tada počela razgovarati sa AM, zadržali bi se i oni da čuju naš razgovor. S druge opet strane nisam htjela razočarati AM. Tada sam joj kazala da ćemo razgovarati navečer kad mališani budu u krevetu i sve bude mirno. Stvarno, poslije večere otišla sam k njoj, čak je došao i moj suprug, te sam nastavila razgovor.«

Ali u drugim prilikama, tj. ako je dijete u tjeskobi, općenito su muči da zaspi ili je pitanje nešto teže, roditelji mogu postupati naizgled suprotno. Oni se i sami plaše da štogod ne upropaste i da ne postupaju prebrzo.

»Baš su mi pitanje plodnosti postavili navečer — kazala je EG. Ja sam im kazala: Gledajte, sad je kasno, nema vremena, jer je objašnjenje malo dulje. Odgodimo ga za sutra. Namjerno sam to učinila: jer kad bi se djevojčice malo uznemirile, ne bi mogle zaspati. Budući da su bile sve kod kuće, jer škola još nije počela, razgovarala sam s njima o tome cijelo prije podne.«

DRŽATI SE PREDMETA

S druge strane možemo upasti u suprotnu opasnost. Iz straha da ne mimoiđemo pitanje ili da ne odgađamo odgovor, želeći da izbjegnemo svoje tabue i da se ne uhvatimo u zamku, tek što nam postave pitanje, koristimo se time da im pružamo kompletan traktat o procesu plodnosti dok je najvažnije iz načina kako je pitanje postavljeno, uočiti što dijete stvarno želi znati i umjeti se na to ograničiti.

To su nam ponavljali mnogi roditelji. Evo što kaže AM iz Rima: »Ako kod djevojčica iskrsne problem, mi odgovaramo istinu, precizno, vjerno, ali ne udaljujući se od pitanja.«

AM iz Milana: »Moja supruga i ja smo od početka odlučili da odgovaramo na pitanja svoje djece onim redoslijedom kako nam ih budu postavljala, tj. ograničiti se dakle samo na onaj problem koji nam sami postave.«

MP: »Kad me je L. pitao kako se rađaju djeca, ja sam mu odgovorila da se oblikuju u majci. Žene i majke su stvorene upravo tako da se u njima mogu roditi djeca. I tu sam se zaustavila. To jest odgovorila sam na pitanje i dosta, a da nisam pobuđivala druge zahtjeve koji možda još nisu sazreli. Stvarno za ovaj put je L. bio zadovoljan. Ali, zatim, prošlo je možda mjesec dana, došlo je točno drugo pitanje. 'To onda znači da se rađaju u majci, nalaze se u majci.' Nije se potrudio niti da u rečenicu stavi subjekt, činilo se kao da nastavlja razgovor koji je prekinuo par minuta prije. 'A kako se hrane?' I taj sam put odgovorila na pitanje jednostavno i sažeto i ništa više. I tako svaki puta.«

Mnoge je roditelje iznenadila činjenica da, ako oni previše produljuju svoja razlaganja, sama ih djeca — već potpuno zadovoljna — prekidaju i napuštaju razgovor.

»Svaki puta kad sam se pripremala na odlično tumačenje koje je nadilazilo interes trenutka, L. bi mi uvijek rekao: 'Shvatio sam, hvala, mama!' i ostavljao bi me na cjedilu.« (MN Milano)

TB, Bergamo: »Sama djevojčica kaže: 'Dosta! Nemoj mi pripovijedati drugo!', jer ona i sama shvaća da postoje stvari koje treba postepeno otkrivati.«

AM iz Rima: »Dok su se djevojčice prale prije spavanja, A. je nastavila razgovor koji smo za stolom prekinuli: 'Onda, tata, kako mogu tako velika djeca izaći iz mame?' Ja sam im tada počeo tumačiti da je prije svega dijete pri porodu vrlo maleno, a zatim da se Božja providnost pobrinula da može mirno izaći uz liječničku pomoć. Dok sam pokušavao da joj kažem kako je to sve veličanstveno i odvija se prirodno i kako se majčina unutrašnjost može proširiti, djevojčica, zadovoljna prvim dijelom odgovora i vidjevši da je to za njenu glavu previše komplicirano, kad se oprala, otišla je i ne slušajući me više.«

NE POSTOJE UNAPRIJED PRIPREMLJENI RAZGOVORI NITI »UZORCI« DJECE

Kad roditelji, možda još dok su zaručnici ili prije nego imaju djecu, ili dok su djeca još malena, odluče da će reći svu istinu i samo istinu o tom predmetu, željeli bi se na vrijeme pripremati da imaju određenu liniju razgovora kako saopćiti tu istinu. Ali prethodna je priprema moguća tek djelomično. Tj. iz tekstova se mogu sabrati najjednostavniji pojmovi iz anatomije, fiziologije, psihologije i time steći opću orijentaciju o tome kako se ponašati, kako govoriti. Ali se roditeljima ne može pružiti već gotov govor, kompletiran točkama i zarezima, spuštanjem glasa, primjerima i slikama, snabdjeven nacrtima i crtežima i ilustriran slikama.

Motivi su raznovrsni i dosta očiti. Temeljni razlog: svaki je čovjek jedinka sa vlastitom osobnošću; svaka je okolnost jedinstvena. Sigurno je da se ne može sastaviti razgovor koji bi odgovarao roditeljima radnicima, onima koji su diplomirali prirodne nauke, medicinu, filozofiju, umjetnicima, udovicama, učenjacima, nepismenima. Svaki ga mora sastaviti sam na temelju svoje naobrazbe, tankoćutnosti, na temelju svojih prirodnih darova.

Na isti se način ne može pripremiti standardni govor za dijete »uzorak«. Djeca su zaista vrlo različita među sobom, čak i oni iz iste obitelji, tj. koji potječu iz iste socijalne i kulturne sredine, itd. Neka više naginju preciznosti, znanstvenim pojmovima, druga su opet osjetljivija za estetsku stranu, u drugima je pak seksualni problem zbog samog fizičkog ustrojstva jači, ili pak više naginju maštanju, bajkama, pjesništvu; neko je dijete opet zatvorenije, rezerviranije, manje razgovorljivo koje čak ne nađe hrabrosti da postavi pitanje, dok je drugo otvorenije, društvenije, ili možda rastreseno i površno, zatim ono koje ta pitanja postavlja mnogo kasnije. Postoje zatim djeca iz mnogobrojnih obitelji, ili jedinci koji žive u svojstvenoj atmosferi.

Za svako je potreban poseban način prikazivanja stvari.

To je vrlo pozitivno, jer je razgovor svaki put nov. Ako ga ista majka ili otac i desetak puta ponove za svoje desetoro djece, odnos mora uvijek biti svjež i izuzetan sa svakim pojedinim.

Upravo nam je CC iz Torina kazivala: »Već sam mnogo toga objasnila FC, koji je najstariji, kad je T., četiri godine mlađi od njega, započeo postavljati prva pitanja. Mislila sam da će s T.

biti mnogo lakše, jer već imam malo iskustva i smatrala sam da sam spremnija, sposobna da izbjegnem mnogim greškama. Međutim uopće nije bilo tako. FC, ne znam, možda zato što je dječak, želio je da sve bude precizno, u pojedinostima, rekla bih s naučnog stanovišta. T. je nasuprot sama mašta. Ako sam joj iznosila stvari kakve jesu, ne okruživši ih događajima i pričicama, bila bi razočarana. Zbog toga sam njoj morala sve drugačije tumačiti, naglašujući — ne znam se dobro izraziti — sentimentalnu, poetsku stranu s mnogo slika i usporedbi.«

A. i MM, roditelji posvojene djece, protumačili su nam svoj slučaj, koji — budući da izuzetan, zahtijeva i izuzetnu taktiku. »Napominjemo da smo prvu djevojčicu posvojili još prije nego se rodila, dakle nismo znali ni kojeg će spola biti. Kad smo odlučili da posvojimo i drugu, da ova ne bi ostala jedinica, izabrali smo djevojčicu kako bismo im naknadno mogli reći da su posvojene ne stvarajući nikakve neprilike. Ono što htjedosmo time reći jest: mi ne sumnjamo, čak smo sigurni da, što se tiče seksualnog problema, djevojčice nose u sebi trag onoga svijeta u kojem su rođene. Činjenica da nisu bile željene, prihvaćene, da odnos između njihovih roditelja nije bio obogaćen svim elementima, potrebnim za istinsko jedinstvo, po našem mišljenju, utiskuje neku vrst pečata u njihovu psihu.«

»Stoga naročito kod jedne, starije, uočava se posebna osjetljivost na ovaj problem, rekli bismo, neka vrsta zlobe kad se tretira ovaj problem. Zato mi nastojimo da sve otvoreno prikažemo iznoseći sve s pozitivne strane kao nešto normalno i bez ikakve tajne morboznosti. Nastojimo da se nikada ne sablažnjavamo ni nad njihovim razgovorima, ni nad njihovim zahtjevima, niti nad njihovim stavovima, već da sve pojednostavnimo i prikažemo bez dramatičnosti i pretjeranosti.«

Nakon svega što smo kazali, zaključak se sam nameće. Očevi i majke koji istinski vole svoju djecu, koji se trude da se dakle spuste na njihovu razinu, da ih razumiju, da ih upoznaju, nalaze, u svijetlu te ljubavi, pravi i prikladan način izražavanja čak i onda ako su na niskom stupnju kulture.

Očito, to postavlja na roditelje veliku obavezu i često u njima izaziva bojazan da nisu dorasli tako važnom zadatku i da ne pogriješe u tako delikatnom pitanju.

»Sjećam se — govorila nam je EG — panike koja me je zahvatila kad je CH., najstarija, po-

stavila, recimo, prvo službeno pitanje. U tom trenutku — vrlo se dobro sjećam, molila sam Majku Božju, od Nje sam tražila pomoć. I počela sam odgovarati upravo sa »Zdravo Marijo«. Gledaj, upozorila sam je, Blagoslovljen plod utrobe tvoje, Isus! Ispričala sam joj sasvim jednostavno kako je, nakon anđelova navještenja, Marija devet mjeseci u sebi nosila Isusa.«

I GB iz Firence: »Sigurno je vrlo teško, ali treba računati na Providnost koja nam pomaže svaki trenutak, koja nam daje milost da djetetu odgovorimo, da mu damo točan odgovor i primjeren njemu samome. A sve to pred samim Bogom.«

»Možda je dobro da se trenutak saberemo: Gospodine, budi uza me, pomozi mi! A zatim uspostaviti odnos rekla bih između duše i duše, imalo dijete jednu ili već dvadeset godina, isto je, jer je dijete Božje koje se samo razvija i suočuje s drugim problemima i drugim teškoćama.«

PR iz Brescie iznijela nam je ovu zgodicu: »A., drugi po redu od moja četiri sina, nije nam nikada iznosio osobne probleme, nije nikada postavljao pitanja. Uvijek se zadovoljavao s razgovorima koje su svi vodili za stolom ili drugim prilikama, a sam nije tražio drugo. Jednog dana, neočekivano, već je bio u višoj školi, vrativši se

kući dođe k meni. Čekali smo na ručak. G. (suprug) i drugi dječaci se još nisu bili vratili. Tako smo pošli do prozora da ih vidimo pri dolasku. Dok smo bili naslonjeni na prozor, A. mi kaže: 'Mama, moram te nešto pitati što baš ne znam kako je ... kako se ostvaruje brak, ili bolje, kako se zbiva seksualni čin između muža i žene?' Pravo da kažem kad sam se našla pred tim već velikim dječakom, osjetila sam se malo ... kako da kažem... u neprilici, bilo je previše za mene ... ali sam kazala samoj sebi: Ako to pita mene, ne mogu mu reći, pitaj tatu. A ne znam ni hoće li mu se poslije pružiti prilika da ponovi ovaj razgovor. Stvarno, s djecom treba uvijek znati iskoristiti pravi trenutak i ne odgađati. Opazila sam da je vrlo dragocjena činjenica da me je to pitao tako jednostavno i otvoreno. Osjetila sam tada poticaj da zamolim pomoć od Marije. U tren oka sam joj kazala: Daj mi ti prave riječi da to mogu objasniti! I počela sam govoriti. Sad ne bih znala ponoviti ono što sam rekla, jer je među nama uspostavljen takav odnos da se sve odvijalo skladno i jednostavno. Znam da nisam ništa sakrila i sjećam se da se razgovor odvijao kao uz posebnu milost. Tako da dječak nije bio ni pogođen ni razočaran. Ta-

kav je moj utisak: bio je zadovoljen. Zadovoljen s ljuskog stanovišta a isto tako i s duhovnog. Ljudsko i božansko se nije suprotstavljalo jedno drugome nego su se dopunjavali. Činilo mi se da je A., nakon toga razgovora, sazrio u svakom pogledu.«

OVAKAV JE BIO POČETAK

Svi roditelji otvoreni ovim problemima znaju iskoristiti svaku priliku koja im se pruži da zapodjenu razgovor o porijeklu života.

Simpatično nam izgleda da prepustimo riječ nekim intervjuiranim majkama da nam ispričaju kako je započeo dijalog i kakva su bila prva objašnjenja.

MS iz Torina: »Početak je bio dobar: zbio se za vrijeme molenja »Zdravo Marije« bez deklamiranja, tj. kod »plod utrobe tvoje, Isus« i uz to odgovarajućih tumačenja. Uz taj početni razgovor povezane su mnoge anegdote kao ona o pedijatru koji je došao posjetiti jedno dijete upravo u predvečerje Božića. Naravno, djeca su mu htjela pokazati jaslice na koje su bila veoma ponosna. Liječnik je prostodušno potražio dijete Isusa u jaslicama i ne primijetivši ga, namjerno šaljivo kaže: 'Kakve su to jaslice: nema ni Djetešca Isusa!' CH. koja je tada imala četiri godine sažalno ga pogleda zbog njegova ograničenog shvaćanja te mu odgovori: »'Pa još nije Božić, još je u Mariji!'«

U mnogobrojnim obiteljima vrlo često nova trudnoća majke ili trudnoća koje rođakinje ili znanice pruža takvu priliku — kako su nam mnogi pripovijedali.

MS iz Milana: »Prilika da svojoj djeci kažem istinu pružila mi se kad sam očekivala P., svoje treće dijete. L. je imala tri i pol godine, I. dvije i pol. Bili su tako mali! Često sam se s njima igrala štogod bi se igrali. I loptala sam se. Jednom je lopta završila pod divanom dnevnog boravka, a ja — već sam bila u četvrtom mjesecu — nisam se usudila za loptom kao što sam obično činila. Vidjela sam da se L. namrgodila: 'Mama se više s nama ne igra!' Tada sam smatrala prikladnim opravdati svoj stav i iskoristiti priliku da o tom predmetu porazgovorimo. Sjela sam kraj L. i S. koji je, jer je bio uvijek uz sestru, i sam slušao.«

»Najavila sam im da će doći braco. Tada su htjeli još i više saznati. Protumačila sam im da će majka doskora postati deblja, jer se u njoj

razvija dijete koje će morati devet mjeseci u sebi nositi. Ono je tako maleno i nježno da se ne zna samo za sebe brinuti te će ga majka hraniti tako da u njoj živi. Zatim, kada se bude rodilo, oblačit će ga i hraniti dokle god ne bude sposobno da sve to radi samo, kao oni. Dječja su se lišca sjajila, bili su sretni. Tijekom čitavih devet mjeseci pratili su moje debljanje, koje je označavalo bracin rast. Navečer, kad su mi dolazili reći laku noć, htjedoše uvijek i njega pozdraviti. Sjećam se kad su jednom osjetili kako se miče. Naslonili su glavice na moj trbuh i vedro ih podigli. L. je sretna uskliknula: 'Rekao mi je zdravo!'.«

GI: »Taj je specijalan odgojni zadatak započeo kad sam očekivala četvrto dijete. Ne sjećam se pojedinosti, ali znam da smo kazali dvoma starijima da će doći braco. E. je imao četiri godine., F. tri. Oboje je išlo tada u vrtić. Sjećam se da mi je jednoga dana E-ova učiteljica pokazala crtež koji je nacrtalo dijete. Skicirao je — naravno približno — kolijevku u koju je položio bracu ili seku. Taj je događaj već bio u njegovim mislima.«

»Jednog od posljednjih dana pripremala sam kolijevku koja je bila postavljena tkaninom i dok sam na trenutak okrenula glavu E. je načinio mrlju na tkanini. Odmah mi je objasnio: 'Napisao sam dijete I. (prezime)'. Činilo mi se da je time htio reći da već pripada obitelji.«

GB iz Firence — (sedmero djece) »Svaki puta kad sam očekivala novo dijete govorila sam ostalima: Znate? Za kratko vrijeme će se roditi još jedan braco! Tada smo se zajedno dogovarali gdje će spavati, što treba pripremiti itd. Odmah sam im rekla da se dijete oblikuje u majci koja ga u sebi nosi devet mjeseci. Tako su znali da novo dijete već postoji. Svaki sam ih puta podsjećala koje je bogatstvo za našu obitelj taj porod. Dolazi novo dijete, ali dolazi također i novi anđeo čuvar! Zamislite samo!«

»Sjećam se kad se rodilo posljednje moje dijete. Dječaci su se vratili kući, nakon poroda, i svi smo zajedno molili anđela čuvara toga novog djeteta.«

»Smatramo vrlo pozitivnim tako intimno sudjelovanje djece pri dolasku novog člana obitelji. Znaju da dijete već živi, čekaju ga, ali ne pate gledajući majku previše zaokupljenu brigom koju dijete traži kad se rodi. Budući da su se malo po malo naučili ljubiti ga, zato njegova nasrtljivost nakon poroda vjerojatno neće uroditi traumama i teže će se pojaviti ljubomora.«

»Drugi se puta radi o izvanjskim poticajima. Djeca sve primaju. Dosta je da čuju jednu riječ čiji im je smisao nepoznat i odmah traže objašnjenje.«

»Ili kad pođu u školu, drugovi im počnu pripovijedati sve što znaju i ne znaju i na nama je da — kad se vrate kući — sve odmjerimo, ispravimo, uravnotežimo.«

»Sa L. — rekla je PR — bilo je ovako. Nikada nije vidjela osobu, rođakinju ili prijateljicu, koja očekuje dijete. Čak ni na ulici se nije dogodilo da bi uočila koju gospođu koje obujam bi joj pao u oči. Zato i nije imala pitanja. Tek je kasnije slušala riječi kojima nije poznavala značenje. Tada bi dolazila k meni i pitala me: 'Što znači trudna?' ili 'Što je to porod?' Tako je započelo, to lakše, jer sam u tom razdoblju očekivala A. te sam joj mogla objasniti mnogo toga.«

»Jednog dana — pripovjedala je AP — AM, najstarija, koja je onda možda imala pet godina, vratila se kući od prijateljice i napala me: 'Danas mi je Marija kazala tko je roda: djeca se rode od majke. Ali je tražila od mene obećanje da ti ne kažem kako me ne bi tukla. Ja ti naprosto kažem, jer želim znati je li govorila istinu. Jer ako je istina, ti me ne ćeš tući, zar ne, mama?

'Sigurno, odgovorila sam, dođi da ti sve dobro objasnim. Vrlo je lijepo, slušaj!' Dok sam govorila, uvidjela sam kako je bilo važno da sam to učinila, jer joj je prijateljica prikazala stvar vrlo loše, kako se to često događa.«

A evo što priča MN: »Bili smo preko ljeta u planinama. Pozvali smo jednu mladu gospođu da provede koji dan praznika s nama. Bila je već dvije godine udata, a nije imala djece. Mnogo je zbog toga trpjela. Osim toga prisutnost moga djeteta, veselog, živahnog, komičnog oživljavala je njezin problem. Jedne večeri dok smo zajedno molili i tražili od Boga darove i milosti za sve, umiješala se govoreći L-u: 'Zašto ne moliš Isusa da mi pošalje dijete kao što si ti? Sigurna sam da bi te Isus uslišao, ako bi ga ti zamolio!' L. je bio sretan zbog te tvrdnje i velike odgovornosti koja mu je bila povjerena. Stoga je htio još tu istu večer, usprkos tome što se rušio od sna, sastaviti uz moju pomoć molitvu. Slijedećeg jutra, čim se probudio, još u piđami i gotovo ne pozdravivši me, ušao je, prije nego što sam ga mogla zaustaviti, u sobu naše gošće i, bez okolišanja, čula sam kako je pita: 'Onda, je li ti Isus poslao dijete?' Morala sam ga izvesti iz sobe da na livadi pred kućom doručkuje. Tada sam mu ispripo-

vijedala, kao čudesnu bajku, kako dolaze djeca i koliko treba za to vremena. 'Upravo u majci?' Da! 'Čuje kako kuca njegovo srce?' Da. Zatim ponešto zbunjen: 'Devet mjeseci. .,. tako dugo?' Da, tako dugo. 'Mnogo vremena kao do Božića?' Još više, gotovo dvostruko. 'Zašto treba tako dugo?' Kratko prije toga gledao je na televiziji dokumentarni film u kome su posredstvom akceleratora prikazivali klijanje i razvitak jednog cvijeta. Podsjetila sam ga na to. »Sjećaš li se kako je cvijet pio vodu i sisao zemlju te malo pomalo klijao, rasao, prolistao, rascvjetao se?« 'Da, bilo je lijepo.' Eto, i dijete je u početku kao malo sjemence, zatim polako, polako udobno i zaštićeno u majci, raste i oblikuje se dotle dok nije spremno za porod. 'To mi se vrlo sviđa!' rekao je oduševljeno.«

»Očekivala sam da će mi postaviti druga pitanja. Naprotiv skinuo je keceljicu, pokupio lopaticu i kanticu i otišao se igrati. Ipak sam bila vrlo zadovoljna: činilo mi se da smo dobro krenuli.«

Ima slučajeva kad se čini da se pogodna prilika ne će nikada ukazati. Dijete vidi majke koje očekuju bebu, čuje gdje se govori o porodu, ali se ne odlučuje postaviti pitanje koje bi nam omogućilo da povedemo razgovor. Dosta nam se često događalo da smo slušali majke koje su govorile: 'Moj sin ima devet godina i nikad me nije ništa pitao!' Ili 'Moja se kćerka razvija, a nikada mi nije postavila niti jedno pitanje. Ne znam što bih!«

SLUČAJEVA IMA MNOGO

Ako se nađemo u takvim prilikama, prvo što treba učiniti jest neka vrst ispita savjesti i upitati se: Jesam li uspio uspostaviti sa svojim djetetom takav odnos koji bi mu dopuštao da mi, bez poteškoća, postavlja pitanja i o tom predmetu? Nisam li zbog nemara propustio mnogo vremena, a sada je dječak prevelik da sa mnom naravno i otvoreno raspravlja o tim problemima? Ako je tako, to treba spriječiti i nastojati steći njegovu prisnost i povjerenje, a zatim treba istražiti na kojem je stupnju upućenosti i problematike, jer smo ga možda i nehotice mi sami svojim pogrešnim postupcima u tome zakočili.

Ali se može dogoditi da i dijete bude premalo osjetljivo i nema interesa za te probleme ili da mu se nerado o njima govori. Tada ćemo mi — taktički i nježno — učiniti prvi korak i malo izazvati prva pitanja.

Iskustvo SR je upravo te vrste. »Moje dijete nije previše osjetljivo na taj problem. Ima mnogostruke interese, naročito na polju nauke, čak i veće od djece njegove dobi i uvijek je postavljao ili meni ili mome suprugu — mnogo pitanja s raznih područja. Naprotiv, njegovi zahtjevi da mu se objasni porijeklo života i seksualni problem općenito, bili su vrlo ograničeni. Možda je zato moj zadatak bio malo težak, jer sam morala dobro paziti na svaku i najmanju priliku koja bi mi se pružila izvana kako bih mu mogla objasniti te stvari i tako upotpuniti, i pod tim vidom, njegov odgoj.«

»Prvi puta kad sam mu počela o tome govoriti, bilo je pred godinu ili dvije, jer mi se činilo da je baš sada za to vrijeme zbog stupnja njegove kompleksne zrelosti.«

»Jedna je tetka rodila djevojčicu uz carski rez. P. je čuo taj izraz »carski rez« i ja sam odmah iskoristila priliku da mu kažem što je to porod općenito, kako se obično rađaju djeca, a da je carski rez specijalan slučaj jer se ne zbiva po prirodnom zakonu već zahtijeva kirurški zahvat koji pomaže djetetu da dođe na svijet. To je bio prvi korak.«

Rođenje i materinstvo su tijesno povezani, no ovo posljednje treba dobro naglasiti u razgovoru o porijeklu života.

II GLAVA

ZANIMANJE ZA MATERINSTVO

VREDNOVANJE ŽENSKE PRIRODE

Vidjeli smo da je prvi interes djece usmjeren problemu rađanja, dakle, prva činjenica koja izlazi na vidjelo jest materinstvo.

Ako su ispravno objašnjene trudnoća, rađanje, porod, dojenje, dijete će od malena razumjeti vrijednost ženske prirode. Ta je činjenica vrlo pozitivna i za djevojčice i za dječake.

Djevojčice prihvaćaju postepeno i bez kompleksa manje vrijednosti svoj spol: otkrivaju mogućnost da postanu majke.

»Kad će mi se već jednom roditi dijete?!« pitala je P., šestogodišnja, kratko nakon razgovora s majkom o materinstvu.

A kćerka JI govoreći o svojoj lutki: »Ona je zaista moja kćerka, vrlo je volim, ja sam je u sebi nosila.«

Dječaci uče cijeniti ženskost i poštivati je.

»Sjećam se — rekao nam je MN — da je bio ganut kad sam govorio o zadatku majke pri rođenju djece.«

»Nadalje, kad se dogodi da na ulici naiđemo na trudnu gospođu, primijetivši njen veliki opseg, uskliknuo je zadivljen: To je mama! Njegov bi komentar bio: Kako su lijepe majke!«

I kad bi estetska strana, prema kojoj su mnoga djeca vrlo osjetljiva, pokušala prevagnuti, roditelji se moraju prisiliti da je osvijetle u očima djece. »Jednog smo dana bili na plaži s djevojčicama — pripovijedala nam je MM — pod suncobran pored nas došla je jedna gospođa u poodmaklom stanju trudnoće. CH., najstarija, koja ima jak estetski osjećaj, odmah mi je rekla gotovo s gađenjem: 'Zašto ova gospođa ima toliku trbušinu?' Mene je jako zaboljelo da se tako izrazila, ali nisam reagirala. Radije sam joj razložila da se u toj gospođi, upravo pod njenim srcem razvija dijete. Ch. je pažljivo slušala, ali kad sam završila, kazala je, kao zaključak: 'Da, dobro, ali je ružna! Istina je — odgovorila sam joj, ali gle-

daj, ta gospođa na neki način poružni samu sebe da bi mogla dati život djetetu, dakle u tom je razdoblju mnogo ljepša od svake druge žene koja ne vrši to divno poslanje. Ti je moraš promatrati sa gledišta ljubavi. Vidiš, jedna se majka odriče svoje ljepote iz ljubavi prema djetetu, kako bi dala život novom stvorenju. To je dakle osoba koja dariva, koja ljubi. Uostalom, kad se dijete rodi, ona postaje kao što je bila i prije.«

Ako je materinstvo dobro prikazano, ne izlazi na vidjelo samo fizički izgled. Još se više otkriva njena sposobnost da trpi, da ljubi, živi za druge, a ta sposobnost postoji u ženi kad je onakva kakvu je Bog zamislio.

»Ja sam — kazala nam je AMZ — svojoj djeci, a naročito djevojčicama, nastojala govoriti o materinstvu podvlačeći njegovu veličinu ne samo pod fizičkim vidom koji je već nešto uzvišeno već i njegov duhovni značaj.«

»Kad neka majka očekuje dijete i osjeća da je počelo u njoj živjeti, opaža da je to nešto neizmjerno, jer u sebi nosi živu osobu, jer je surađivala s Bogom u stvaranju. Za mene je veoma značajno da se tako prikaže materinstvo u koliko

se taj čudesni fenomen uvršćuje u realnu viziju života. To jest, o čovjeku se govori kao o biću sastavljenu od tijela i duše.«

NOV ODNOS S MAJKOM

Osim toga, ako se dijalog koji se uspostavio povodom toga predmeta zbiva na optimalan način i u povoljnim prilikama, odnos između majke i djece, bilo muške ili ženske, biva snažan, topao i dubok. To je odsudan moment u afektivnom životu djeteta kako bi se oblikovala uravnotežena psihološka struktura. Možemo gotovo kazati da dijete opravdava svoju vezu s majkom, polaže sebi račun zašto je tako s njome povezano, zašto je tako voli. Istovremeno postaje još gotovo sigurnije u njezinu ljubav.

Lijepo je da majke naglašavaju taj vid ljubavi kako nam kaže da je učinila MP: »Kad sam objasnila L. — također u prisutnosti blizankinja — da se djeca oblikuju u majci, insistirala sam mnogo na osjećajnoj strani. Kazala sam naime da je Gospodin htio da dijete bude tako blizu majci da bi među njima bila velika ljubav.«

ETAPE MATERINSTVA: TRUDNOĆA

Kad djeca postavljaju prve upite o porijeklu djece i kad saznaju da počinju živjeti u majci, njihov najživlji interes jest da sve saznaju o tome biću, od početka veoma malome, zatim sve većemu, sve do rođenja. Zato mogu roditelji, već prema dobi djeteta koje ih pita i njihovoj osobnoj potkovanosti na tom području, započeti na dvije različite točke: ili od jajašca koje biva oplođeno ili od života malena zametka koji se oblikuje i razvija u maternici, a da ne spomene spermatosoe i jajašca. Ovdje donosimo nekoliko razgovora sa intervjuiranima, koji nam mogu poslužiti kao primjer.

AMB iz Firence: »Kad me L. upitala kako se zbiva bracin porod koji je sa čežnjom očekivala, ja sam joj kazala da svaka žena ima u sebi maternicu u koju mogu doprijeti mala jajašca a iz tih se jajašca može roditi dijete. Iz prikladnih sam priručnika omogućila maloj da slijedi razvitak zametka. S vremena na vrijeme, kako je primjećivala da se širim, htjela je ponovno gledati one crteže da bi mogla uočiti stupanj bracina razvitka. Rekla sam joj također da je dijete dio mene i da se hrani mojom krvi.«

»Pitala me može li dijete trpjeti kad me ona, dok je držim na rukama, i nehotice koji puta udari. Odgovorila sam joj da je dragi Bog na sve mislio: vrećica u kojoj se dijete nalazi okružena je tekućinom koja ublažuje udarce i štiti dijete od svih vanjskih smetnji. To je bilo prekrasno razdoblje razgovora i razmišljanja o ljepoti ljudske prirode.«

IC: »Kad su me djevojčice pitale kako se može dogoditi da se dijete razvija u majčinoj utrobi, odmah sam govorila o sjemenu očevu darovanom majci. Tu sam dala samo početno tumačenje, jer su bile male, o majčinom jajašcu koje se susreće sa sjemenom što joj ga otac daje te se razvija dotle dok ne postane malo, malo djetešce koje u njoj raste devet mjeseci i od nje se hrani.«

MN: »Već sam rekla kako sam protumačila L. da se djeca oblikuju malo pomalo u majci tokom devet mjeseci. Toliko se zanimao za sve što se odnosi na život zametka za vrijeme trudnoće da sam mu pokazala crteže iz jedne knjige o porodu koju sam imala u kući. Dugo je studirao različite faze: kad se oblikuju ruke, kako se dijele prsti, kako se razvijaju pluća. Sve mu se to jako sviđalo, jer mu se sve činilo izvanrednim i čudesnim. Jednog se dana kupao. Ja sam otišla na trenutak u njegovu sobu, da mu uzmem čistu majicu. Kad sam se vratila, bio je zamišljen. Čim je vidio da sam se vratila, reče mi: 'Znaš, mama, ne znam čemu služi ona rupa na trbuhu?' To nije rupa, — odgovorila sam mu — to je mala brazgotina. Objasnit ću ti kako nastaje. Kad je dijete u majci, ono se nalazi u neke vrste vrećici sa elastičnim stijenkama koje se proširuju usporedo s rastom djeteta. Ta vrećica ima oblik velike kruške s glavom okrenutom prema dolje, a služi za zaštitu djeteta kako bi ono moglo mirno rasti, bez opasnosti. Ali da jedna osoba može živjeti, ona mora jesti. A dijete u majci ne može jesti. A ti znaš (upravo je nedugo učio o probavi, cirkulaciji i disanju), da se hrana koju jedemo, ono što služi našem organizmu, pretvara u krv i teče čitavim tijelom, kako bi nahranila svaki i najmanji njegov dio. Dijete koje je u vrećici, koja se zove maternica, povezano je s majkom jednom trakom na trbuhu kojom prolazi za njega hrana i putem koje na neki način i diše. Naravno, kad se novorođenče rodi i posjeduje samo svoj život, izvan majke, počinje samo disati i sisati mlijeko te zato više ne treba traku koja se kod poroda odreže. Tako nastane ta mala brazgotina koju zovemo »pupak«. 'Čime je režu?' Liječnikovim ška-

ricama — odgovorila sam. Odmah sam primijetila da je njegova pažnja prešla na problem koji jako zanima djecu, tj. bol. Zato sam se požurila i dodala, dok mu je već pitanje bilo na jeziku: Ali to uopće ne boli ni majku, ni dijete, jer je načinjeno iz neke vrsti kože koja ne osjeća bolova. Nešto slično kao rezanje nokata. Umirio se i izgledao je zadovoljan.«

»KAKO MOŽE IZAĆI IZ MAJKE?«

Kad je dijete saznalo sve što je željelo o životu budućeg novorođenčeta u majci, konačno sebi postavlja pitanje: A kako može izaći iz mame? O tome tada razmišlja samo, zatim, ne našavši rješenja, traži ga kod drugih. I ovdje ćemo dati nekoliko primjera.

MN: »Kad me je L. pitao kako dijete izlazi iz majke, nije mu bilo teško objasniti, jer smo već više puta govorili o tom predmetu. Kad je dijete pripravno za porod, a pluća su dovoljno razvijena da počnu disati, a i drugi organi su već oblikovani, ono zaželi izaći i započeti vlastiti život. Tada se, malo pomalo, gura da pronađe način na koji bi izašlo van. Sjećaš li se — kazala

sam mu — da sam ti govorila o onoj kruškolikoj vrećici — maternici — koja ima elastične stijenke? Eto, vršak se te kruške prirodno proširuje. Pričekaj, pokazat ću ti! Uzela sam njegovu vunenu kapicu i u nju sam stavila sklopljene ruke, a zatim sam malo pomalo udaljivala jednu ruku od druge i pritiskala stijenke kapice koje su popuštale pod pritiskom i sve se više proširivao otvor za glavu. Gledaj, dijete stavi glavu upravo prema otvoru vrećice i progura je van. Tada progura ramena, ruke, dok potpuno ne izađe. Ali si ti — dodala sam smješeći se — budući da si originalan tip, izašao najprije s nožicama. 'Da, kako to?' Jer si se toliko prevrtao još dok si bio u majci da nisi bio u ispravnom položaju kad si trebao izaći. Uopće se nije sjetio da zapita gdje je vanjsko ušće vrećice i razgovor ja završio na toj točki.«

IC: »Gotovo neposredno kod djevojčica se pojavio interes kako se zbiva porod djeteta: odakle dijete izlazi?«

»Ali budući da su bile male kad su mi postavile to pitanje, bojala sam se da bi, ako im kažem položaj, mogle pobrkati spolne organe s mokraćnima. Tada sam jednostavno govorila o jednom organu u unutrašnjosti svake žene, koji može primiti oplođeno jajašce, čuvati ga za vrije-

me razvitka a koji se u času poroda otvara sam od sebe da propusti dijete. Tek nakon dugo vremena javio se problem vanjskog otvora te su me upitale: 'Zar treba činiti rez? A zato majke idu u bolnicu kad se rodi dijete?' Ne — naglasila sam ja odmah — organ u kome je dijete otvara se sam. Majke idu u bolnicu jer je to vrlo osjetljiv trenutak, jer je dijete vrlo malo i liječnici mogu mnogo pomoći. Ali mnoga se djeca rađaju i kod kuće. Nije neophodno potrebno ići u rodilište. Zatim sam im kazala da je taj organ postavljen u donjem dijelu osobe i protumačila sam da, iako to nisu uočile, imamo dva izlaza izvana: jedan za izlučivanje urina i drugi koji odgovara organu u kojem je dijete. U trenutku poroda ulaz se proširuje.«

»Tako sam im mogla potanko govoriti o higijeni tumačeći im koliko je potrebno, budući da se radi o tako važnim organima, da budemo vrlo brižljivi u održavanju čistoće.«

Liječnik AM ovako je odgovorio jednome od svoje djece: »U početku je dijete vrlo malo. Zamisli da je kad se rodi, dugačko pola metra i teži samo tri do četiri kilograma. Konačno vidio si ga u rodilištu. Majčin se organizam priprema mnogo mjeseci unaprijed. Sva se pomalo proširi. Ako

ti npr. promatraš žene koje očekuju djecu, vidiš da hodaju drugačije od ostalih. A ne samo zato što su debele već zato što njihova leđa već mijenjaju položaj da učine mjesta djetetu. Zatim treba da znaš da glava maloga djeteta nije sastavljena samo iz jednog komada kao tvoja. Ima jamice i elastična je, te joj uspijeva da se malo spljošti. Naposljetku majčin spolni organ, tj. oni dijelovi koji služe baš za rađanje, proširuju se malo po malo i dijete može izaći.«

Kako vidimo, djeca rjeđe pitaju izričito gdje se nalazi vanjski otvor maternice. Zadovoljni su činjenicom da se sve zbiva naravno, kako je predvidjela Božja ljubav za novo stvorenje koje dolazi na svijet. Ali i kad je pitanje precizno i izričito, ne treba se bojati reći istinu. Donosimo dva kratka iskustva koja to dokazuju. Klara iz Torina i MP iz Milana: »Kad je bio u prvom razredu osnovne, FC se jednog dana igrao u vrtu. Najednom je prekinuo igru i potražio me: 'Znaš, mama, — rekao mi je — palo mi je na pamet što te moram pitati. Kad dijete u majci naraste, kako izlazi? Pokušao sam o tome razmišljati, ali kako mi ne izgleda da bi moglo izaći na usta, ne znam s koje strane izlazi!' Prestrašila sam se, nisam znala što da radim. Zatim sam se sjetila da sam samoj

sebi obećala da ću uvijek odgovoriti na njegova pitanja i reći istinu. Svratila sam njegovu pažnju na to da se njegova sestrica, tada je imala dvije godine — razlikuje od njega, jer je dragi Bog tako odredio. Protumačila sam mu, prema sposobnosti prihvaćanja njegove glavice, u čemu je razlika. Zatim sam zaključila izlaganje s objašnjenjem da dijete kad je spremno, izlazi s one strane koja se u sestrice razlikuje od njega, a koja se prirodno otvara da propusti mališana. Ali sam se na kraju prestrašila. Bojala sam se da sam sve pokvarila. Da sam upropastila nešto tako lijepo i sveto kao što je porod. FC naprotiv vratio se igri miran vedar i zadovoljan. Shvatila sam da ja nisam potpuno slobodna pred tim problemom.«

MP: »Iz slijedećih sam pitanja razumjela da dijete pokušava istražiti odakle djeca izlaze, a ne može sebi dati zadovoljavajući odgovor. Budući da je dijalog između nas bio uvijek spontan i otvoren, čekala sam da u njemu sazrije stvar a zatim da mi postavi jasno pitanje. Jednog mi dana reče: 'Znaš, mama, shvatio sam odakle izlaze djeca: izlaze na pupak, ali zašto ga imaju i muškarci?' Ne L. — objasnila sam mu — to je znak uzice kojom je bilo dijete povezano s majkom i kojom ga je hranila. Sada nije bilo dovoljno da se ovdje zaustavim. Vidi se i ovog puta da još nisam bila pripravna da mu odgovorim te sam pustila razgovor, a on nije insistirao. Ali konačno, ljetos, na moru, ponovno je iskrsnuo problem. Evo direktnog pitanja: 'Onda, mama, hoćeš li mi reći odakle izlaze djeca?' Taj je puta bilo lako. Održala sam vrlo jednostavan govor. »Slušaj, L., ti si vidio da se tvoje sestrice razlikuju od tebe i sve su žene kao tvoje sestrice: imaju neku vrst vrtašca i to je put kojim dijete izlazi.« 'Ah, uskliknuo je, sad sam razumio!' Bio je sav zažaren. Činjenica mu nije stvorila nikakav problem, već mu je izgledala nešto najlogičnije i najsavršenije, jer je na sve gledao nedužnim očima.«

POROĐAJNA BOL

Problem koji se često javlja u djetetu kad mu se govori o rađanju, jest bol. Prilično delikatno pitanje, jer su na to djeca vrlo osjetljiva.

Liječnik AM nam je pričao: »Tumačeći proširenje ženskih spolnih organa, da bih to prikazao što bliže i življe, rekao sam: Vidiš, npr. tetku F., ona je u stanju da u svega tri sata rodi dijete, jer se njezino tijelo s tolikom lakoćom proširuje.

Mama, naprotiv, ne. Uvijek se mnogo napreže. Kad se rodio G., prvijenac, bilo je potrebno 48 sati i na kraju su ga morali izvući željezom. 'Boli li to' odmah me je dijete prekinulo vrlo zabrinuto. 'Da!' Shvatio sam to — zaključuje dr. M., činjenica da boli prekida svaku radoznalost. 'Boli?' 'Da.' Gotovo, o tome se više mjesecima ne govori.«

Pri tome vrlo ispravno primjećuje GI: »Treba dobro paziti na »profesionalne deformacije« otkrivajući djeci istinu. F. i ja, npr. jer smo oboje liječnici, pogriješili smo već kod prvih odgovora. Bili su premali za pretjerana znanstvena objašnjenja koja smo im mi dali. Posljedica je bila da smo u njima probudili brige. To smo primijetili kad su došli k meni u bolnicu odmah nakon poroda. Prvo što me je E., stariji, pitao, bilo je: 'Je li isteklo mnogo krvi?' — jer djeca ocjenjuju težinu boli količinom istekle krvi. Vidjeli smo da je bio veoma zabrinut. Dugo smo se trudili da ga umirimo i razvedrimo.« Tada se pred roditelje — napose ako imaju djevojčice — postavlja alternativa da im zataje bolnu stranu ili da kažu, čak i u tom slučaju, istinu.

Iz iskustva mnogih roditelja nam izgleda da je najmudrije i najumjerenije rješenje da im govore doduše o porođajnim bolima, ali da im daju značenje koje one stvarno imaju.

Kako nam je rekao PR: »Govoreći uvijek istinu, nisam zatajio ni bol povezanu uz majčinstvo.. Nastojao sam je osvijetliti govoreći kako je majka mora prihvatiti i kako je ta bol sveta. Zato sam, s tim u vezi, govorio i o Mariji, naglašavajući svu težinu, neugodnosti, bol koju je morala podnijeti da bi svijetu dala Isusa. To stoga kako bi se dječaci navikli cijeniti vrijednost i veličinu patnje umjesto da je se plaše. Ja sam konačno uvijek pokušavao povezivati tumačenje svakog ljudskog čina s nečim duhovnim, kako bi zadobili svoju pravu dimenziju.«

To je i misao tolikih drugih majki čije misli donosimo:

GB: »Tumačeći različite faze, kazala sam da majčinstvo sadrži i fizičku bol za majku. Ali sam dodavala da je to vrlo lijepo: znači sudjelovati u stvaranju. Majka trpi fizički, ali je i Krist trpio na križu. I u boli kao da zajednički rađamo novo stvorenje.«

AMZ: »Svakako da sam govorila i o majčinskoj boli povezujući je sa Svetim Pismom i govoreći da je moje iskustvo bilo slijedeće: nastojeći da živim sve, pa i bol u onom trenutku, sve je

uvijek bilo lako i da radost koja se osjeća »jer je rođen čovjek«, daleko nadvisuje bol. Govorila sam to stoga da dječaci, a naročito djevojčice, ne bi doživjele traumu.«

Činjenica da se djeci govori o boli, prikazujući je kao nešto svjetla, djeluje vrlo odgojno, jer ih svijest o tome postavlja u stav ljubavi i darivanja.

»Kad sam rekla L.-u — iznosi MN — da rezanje trake pupka nimalo ne boli, nije se tu zaustavio. Pitao je je li i maternica načinjena »od tvari koja ne osjeća bol«, kako bi saznao da li udarci djeteta pri porodu zadaju majci bol. Ne, odgovorila sam mu iskreno — naprotiv kad je dijete pripravno za porod, sama se maternica steže, miče se da mu pomogne izaći, a majka osjeća bolove u trbuhu. 'Jake bolove?' Da, dosta jake, ali mama je zadovoljna da ih ima jer se rađa njezin i tatin sin, stvorenje koje je Bog htio i ona odmah zaboravi fizičku bol koju je pretrpjela. 'Mama, prekine me L., volim te jer si mnogo trpjela kad sam se ja rodio, a bila si usprkos toga zadovoljna!'«

Da bismo pokazali kako su djeca osjetljiva i kako su u stanju učestvovati u toj velikoj starnosti rađanja, želimo ovdje iznijeti, gotovo u potpunosti, sve što su nam pričali A i TP o posljednjim danima prije poroda svoje pete kćerke i okolnostima samog poroda.

»Kad sam očekivala zadnju djevojčicu — govori supruga — dvoje je većih uočilo da se osjećam vrlo slabo, da hodam prilično teško te sam primjećivala da me gledaju s ljubavlju i poštovanjem. 'Mama, — kaže mi jednog dana AM — rekli su mi da ćeš ti, kad se braco bude rodio, otići u bolnicu i da će učiniti rez kako bi on mogao izaći! Ali to će tebe boljeti!' Ne — odgovorila sam — nije istina da režu. To čine samo u izuzetnim slučajevima; redovito, kad je sve normalno, dijete se rodi samo jer je priroda sve to dobro uradila. Sigurno je da majka trpi, i dok dijete raste i dok se rodi, jer je udarci bole. Ali je sve to ipak lijepo. A napokon, ako sve bude ispravno, ja ne ću ići u bolnicu, čekat ćemo bracu kod kuće. 'Mama, prekinula me je AM, drago mi je da mi kažeš da trpiš, ako ja to znam i ako ti pomažem, onda sam zadovoljnija.' 'I ja, dodao je sinčić — tako kad ti nešto padne a ja ti dignem, činim to vrlo rado jer znam da ti time prištedim bol i u tome učestvujem.' Suprug je u toj točki intervenirao govoreći: »Svima je na savjesti bio događaj koji smo očekivali. To više nije bila sa-

mo moja i A. stvar. Napetost iščekivanja bila je zajednička.«

»Tada je došao čas poroda — nastavlja supruga. U noći su počeli bolovi te smo pozvali babicu. Oko osam sati ujutro znali smo da je već porod blizu. Bila je nedjelja. Djeca su cijelu noć spavala. Molila sam T. da ih probudi, obuče i otpremi k jednoj susjedi koja i sama ima mnogo djece, da tamo doručkuju i idu s njima na Misu. Kad je T. došao k njima, svi su bili budni. AM je čula da dolazi babica i nešto je naslutila. Zato je zadržavala manju djecu da budu dobri i da ne smetaju. Mirno i brzo su se obukli kao nikada, pomažući jedno drugome i izašli su a da se nisu opirali niti tražili da me pozdrave.«

»Naša susjeda mi je poslije pričala da je AM pod Misom, znajući da trpim htjela moliti da sve dobro prođe.«

»Tek što je bilo moguće pozvali smo ih kući da upoznaju svoju sestricu. Dvoje najvećih bijahu presretni. Osjećali su se važnima, jer su ih i otac i majka smatrali doraslima da sudjeluju u tom neobičnom događaju. Zanimali su se kako sam.«

»Nakon nekoliko dana, kada P., ona tek rođena, nije više imala crvena lišca i malo se zaokružila, AM mi je povjerila: 'Znaš, mama, kad se rodila nije mi se sviđala, ali sam ti rekla da je jako lijepa jer si ti trpjela i nisam te htjela povrijediti, ali sada mi se uistinu sviđa.'«

DOJENJE

I dojenje je dobra prilika koja pomaže da prikažemo veličanstvenost Božje providnosti u fizičkoj građi žene i da naglasimo odnos ljubavi koji veže svaku majku s njenim djetetom.

Možemo uočiti da priroda, kako ju je zamislio i stvorio Bog, nikad ne vrši nasilja: sve se odvija postepeno.

Dijete je počelo u majci živjeti, povezano s njome pupčanom vrpcom, zaštićeno, preko nje se hrani, zatim se rađa i postaje biće sa vlastitim životom, ali još nije u stanju da bude samostalno, da se odijeli potpuno od one koja ga je rodila,

Još se hrani — sada izvana, putem njena tijela.

Studij psihologije o prvim mjesecima života tvrdi da je i ovo neobično važan trenutak za dijete, koje se postupno oslobađa majke.

MN nam je pripovijedala malu epizodu koja potvrđuje ove riječi.

»Jednom, dok je imao tek četiri godine, L. se pružila prilika da vidi jednu rođakinju kako doji svoje dijete. Stvar ga je zanimala i vrlo mu se svidjelo, kad sam mu objasnila o čemu se radi. Htio je znati je li i on tako jeo dok je bio mali. Objasnila sam mu da, budući da mama nije imala mnogo mlijeka, davala mu ga je na bočicu. Ostao je ponešto razočaran, zatim me upita: 'Ali si me držala u naručju?!' Instinktivno se htio osigurati da mu nije nešto nedostajalo od moje ljubavi i moje brige. Sigurno da sam te držala u naručju. 'A mlijeko je bilo dobro kao i majčino?' Da, odgovorila sam mu — bilo je vrlo dobro i jako ti je prijalo te si tražio uvijek više od onoga što si trebao uzeti. Nasmiješio se, izgledao je zadovoljan.«

Dijete mora od malena
naučiti razlikovati spolove

III GLAVA

DRUGI SPOL

ANATOMSKE RAZLIKE

Dobro je da djeca od malena vide drugu djecu različitog spola i da uoče anatomske karakteristike koje ih međusobno razdvajaju.

U mnogobrojnim je obiteljima to vrlo lako — kako nam rekoše AMZ i mnoge druge mame — budući da ima i muške i ženske djece te se za to često ukazuju spontane prilike.

Najčešću priliku pruža kupanje novorođenčeta, događaj koji izaziva veliki interes kod djece.

Ali u obiteljima u kojima su sva djeca istoga spola ili jedinci, treba naći što prirodnije okolnosti koje se pružaju, kako bi djeca to saznala.

IC: »Moje su djevojčice živjele u stalnom kontaktu u bratićima. Moja šogorica ih je ljeti pušta-

la sasvim slobodne, dok su još bili sasvim mali. I. i L. su odmah uočili anatomske razlike, a da u njima nisu izazvale nikakve probleme.«

EG: »Budući da ja imam samo djevojčice, dopustila sam, dok su još bile malene, da u kući naših prijatelja koji su imali novorođenče, vide kojeg dječačića, dok su ga presvlačili ili kupali.«

Na početku djeca uoče te razlike ali se uopće ne pitaju zašto su. Kao što djevojčice nose suknje, a dječaci hlačice ili različito režu kosu (sada ne uvijek), tako imaju i tu odliku koja ih obilježava.

Rekla nam je npr. EG: »Kad su primijetile da dječaćić nije kao one, pitale su me: 'Zašto je drugačiji?' Budući da su bile vrlo male ja sam odgovorila: 'Zato što je on dječak a vi ste djevojčice.' Iako se i meni samoj činilo da takav odgovor ne znači ništa, njima je bio dovoljan.

Konačno djeca viđaju mnogovrsne stvari i životinje i ne pitaju se zašto ih ima toliko: to je raznovrsnost koja im se čak vrlo dopada.

Prije će se dogoditi da se — kao što je primijetila šestogodišnja SZ — potuže na ograničene mogućnosti koje se pružaju ljudskome rodu. AMZ nas je nasmijala — s tim u vezi — pričajući nam: »Neki je dan C. sjedeći na ormaru i zvačući kestene, dok sam ja radila u kuhinji, vodio

sa mnom duboke razgovore. Rekao mi je: 'Ja i ti smo sasvim različiti, zar ne? Ti si žena, a ja sam muškarac. Ali zašto smo samo dvije vrste? Među životinjama ima mnogo vrsta: postoji krava, konj, ptice, psi itd., a za nas su samo muškarci i žene.'«

Neposredno nakon otkrića anatomskih razlika ili čak i istovremeno, uz tu anatomsku razliku nadovezuju funkciju izlučivanja urina. Dobro je ne preuraniti ni s čim, dok god ne postave jasna i izričita pitanja o izlasku djeteta u trenutku rađanja ili mnogo kasnije o plodnosti. Kako je EG tvrdila: »Na početku mislim da nije uopće potrebno reći nešto više. Kad sam sada djevojčicama protumačila sve razvojne faze do oplodnje, sve je logično i one su shvatile što znači, fiziološki govoreći, biti muškarac a što žena.«

Ovo uzajamno poznavanje spolova, iako tako površno, biva vrlo korisno kasnije da se lako i prirodno dođe i do krajnih tumačenja. Zaista kako rastu, otkrivaju anatomske razlike koje postoje među odraslima i problem postaje teži. Redovito tada dublje otkrivaju vlastiti spol i svjesnije se identificiraju, ako su to već učinili, s ocem ili s majkom.

Treba tada pomoći djeci da otkriju — kako smo već kazali — plan Božje providnosti nad žen-

skom ili muškom naravi. Važno je dakle odmah istaknuti neku vezu koja postoji između ženskih i muških organa i njihovu ulogu u davanju života.

Smatramo da su iskustva i primjedbe B. i MP o tom predmetu vrlo zanimljive.

Govori M.: »Na plaži L. je primijetio anatomsku razliku među odraslima. Tada je on sam, zajedno sa mnom, stavljao svoje primjedbe: 'Evo, muškarci su građeni ovako — žene su građene onako.' Malo smo o tome razgovarali, bez većeg produbljivanja.«

»No — umiješao se suprug — taj put doduše nije produbljivao problem, ali — sjećam se — nakon nekog vremena, jednog jutra probudio se sam vrlo rano i ušao k nama u sobu. Još smo bili u krevetu. Iznenada, nakon kratkog razmišljanja, rekao je M: 'Ti si drugačija nego tata?!' »Svakako jako dobro si mu odgovorila (obratio se supruzi).« »Ja sam žena i mama, a tata je naprotiv muškarac kao ti.« 'Da' rekao je uvjeren, a zatim je kao zaključak nabrojio sve organe. Nakon nekog vremena u mome studiju u Veneciji, kad već nismo tamo stanovali, vidio je jedan moj crtež, jedan od rijetkih aktova koje sam načinio.«

Da, prihvati supruga, radilo se o studiji ženskog lika. Vidjela sam da je dijete promatra. Tada sam ga zapitala: Sviđa ti se? To je nacrtao tata? L. je bio zamišljen, zatim je on sam, dio po dio protumačio taj lik kao da ga želi što potpunije upoznati.« »Kod toga mi se svidjelo to — dodao je suprug — da je to bilo za njega pozitivno upoznavanje jer je npr. grudi nazvao »ono za mlijeko«, tj. u tom je ženskom liku vidio majku, ženu u njenoj materinskoj funkciji.« U tom nam se trenutku BP gotovo povjerio: »U prošlosti dok sam crtao mnogo sam dvoumio, ne toliko u svoje grafičko iskustvo, niti u svoje poimanje golotinje, koliko u trenutak izlaganja publici. Prije bih bio pažljiv pri izboru. Govorio sam samome sebi: Ova ne, ova nije uspjela! Ispitivao sam svaku i nakon što sam sve odvagnuo tek tada bih ih izlagao. Sada sam izložio taj crtež koji je vidjelo dijete, jer je podnio njegov sud i zato sam bio zbog njega vedar i miran. I upravo je taj crtež, od prije mnogo godina objasnio i utvrdio spoznaju moga djeteta. I okolnost da sam taj lik nacrtao baš ja, otac, dalo je djetetu koje ima mnogo estetskog, grafičkog i plastičnog smisla, hrabrosti da prihvati olovku i nacrta ženu sa svim ženskim pojedinostima i muškarca s muškima. Od toga se dana kao rasteretio.

Više nije o tome ispitivao jer je očito da je taj problem za njega bio riješen.«

SUZDRŽLJIVOST ; STID

Uz fenomen anatomskih razlika usko je povezan i problem suzdržljivosti.

Pitamo se: je li dobro navikavati djecu na suzdržljivost i čednost dok su još mala i tako nevina? O tome su odgovarali i očevi i majke — čini nam se — vrlo umjereno.

»Ja sam namjerno ostavljao zajedno L. i blizankinje — kazao nam je MP — ali kad sam se uvjerio da su uzajamno upoznali spol, malo pomalo, neprimjetno počeo sam u njima uzgajati osjećaj stida.«

A AMZ: »Mislim da ih treba odmah navikavati na finoću i uzdržljivost, iako se to čini malo zastarjelim. Ipak, htjela bih naglasiti da je pri tome potrebna jednostavnost i uravnoteženost ako se hoće uspješno uskladiti spontanost i slobodu djeteta s tom uzdržljivošću, uzimajući u obzir i dob i osjetljivost svakog pojedinog djeteta, jer nisu sva djeca jednako osjetljiva u tom smislu.«

EG je podsjetio kako je važno ne naglašavati neke stavove, jer bi se izložili opasnosti da izazovemo problem tamo gdje ga nema.

»Ja sam uvijek nastojala da nikada ne precjenjujem neke stavove koji su kod djece normalni, npr. nepristojnost. Ja imam same djevojčice, dakle mi je mnogo stalo da budu uredne, skromne, čedne. Pa ipak sam se uvijek pretvarala da ništa ne vidim. Naprotiv, nastojala sam ih rastresti ili zaposliti nečim drugim poštujući njihove prirodne stavove, vrlo jednostavne i nedužne.«

»Zatim je to polako došlo samo od sebe. Možda zato što su gledale kako se ja krećem i postupam. I ovaj odgoj, kao i onaj drugi, dolazi, po mom mišljenju, iz samog života.«

Ostali koje smo intevjuirali ustrajali su na činjenici da je stid instinktivan.

MN, npr., primijetila je: »Između ostalog primijetila sam da je u djetetu, ako je normalno, već u najranijim godinama, kada problem uopće ne može postojati, stid nešto prirođeno te ono postane suzdržljivo, koji puta čak i s majkom.«

A MP: »Rezultat tako otvorena i jednostavna odgoja, koji smo pokušali dati, mogao bi konačno u djeci izazvati veliku neusiljenost u pogle-

du stida i uzdržljivosti. A imali smo upravo suprotne dokaze.«

»Djevojčice na primjer imaju vrlo jak osjećaj stida. Odlazimo svake godine na more gdje vlada potpuna sloboda, živimo u gradu u kojem ima raznovrsnih plakata, ipak, kad se presvlače, čak samo i suknjicu, ne žele da bude prisutan braco ili da ih vidi bilo tko iz kuće. Taj im je osjećaj baš urođen, jer im — možemo to zaista reći — nije nikada nitko rekao: »Stidi se! Povuci suknjicu, budi mirna, budi pristojna!«

PRIVLAČNOST PREMA DRUGOM SPOLU

Od najranije mladosti djeca imaju u sebi seksualni instinkt i osjećaju privlačnost prema suprotnom spolu. Naravno, već prema dobi i temperamentu, postoji čitava ljestvica raznih očitovanja tih instinkata i reakcija prema suprotnom spolu.

Za dječake počinje to najčešće sa zaljubljenošću u vlastitu majku. Dijete se ne uspijeva odmah osloboditi one koja ga je rodila te ostaje na nju navezano posebnim čuvstvima. Osim toga, to je prvi ženski lik s kojim dolazi u dodir. Djevojčice opet, sa svoje strane, podliježu čaru muškoga lika kojeg predstavlja otac.

»Oko pete godine L. je proživljavao razdoblje zaljubljenosti u majku — pripovijedala nam je MP — a počeo je u sebi gajiti snažan osjećaj ljubomore prema ocu. Često mi je razdraženo govorio: 'Zašto je tata došao prije, zašto te je oženio? Htio sam te ja oženiti! Koga ću sad ja oženiti, kad narastem?' Sjećam se jednog ljeta na moru. Rano ujutro, još u polusnu, dijete je maštalo ili naprosto sanjalo. Kad sam zatim prišla k njemu, kazao mi je: 'Mama, zamišljao sam te svu odjevenu u cvijeće, bila si prekrasna!' Ili: 'Zamislio sam te obučenu u vjenčanu haljinu, s velikom bijelom koprenom!' Pokušavala sam ne podavati tome važnosti, ne naglašavati to već naprotiv postepeno ga odvajati od sebe, kako ne bi ostao prejak trag u psihičkom razvoju djeteta.«

To razdoblje — kako nam je kazala upravo MP — u kome dijete idealizira majčin lik kao jedini ženski lik, ili pak očev lik kao jedini muški, može trajati prilično dugo.

Nakon toga dijete zadobiva svoja prva društvena iskustva i otkriva dječake i djevojčice svoje dobi. Tada je — recimo tako — estetska podloga za njegov izbor.

MP je u stvari nastavila svoje pričanje: »Tokom zime L. je išao u vrtić. U školskom je ambijentu zapravo primijetio da postoje djevojčice. Jednog je dana došao kući i rekao mi je: 'Mama, vidio sam Ljiljanu, znaš ima dvije pletenice, vrlo je lijepa, jako mi se sviđa!' Nakon nekoliko dana nastavio je isti razgovor. Gotovo se ljutio: 'Znaš, mama, bojim se da će Ljiljana postati ljepša od tebe!' Prijelaz se već dogodio. Stvarno, kratko nakon toga, bez daljnjeg mi je navijestio: 'Kad budem velik, oženit ću je, ona je moja zaručnica. Rado bih joj poklonio prsten.'«

U tom trenutku i kod dječaka i kod djevojčica počinju prve reakcije na neodređen osjećaj što s u njima budi. Ako su s roditeljima u dobrim odnosima i naročito ako roditeljima uspije da ne izvrgnu ruglu njihovo povjerenje, djeca se otvaraju, pripovijedaju i lako sazrijevaju.

Evo dvije crtice koje to pokazuju.

Prva je nastavak pripovijedanja MP.

»U prvom osnovne L. je susreo u školi plavokosu djevojčicu iz vrtića. Odmah mi je to javio. A tako, kazala sam, a jesi je pozdravio?' Nisam, odmah je odgovorio, ništa joj nisam rekao i ne ću je uopće ni pozdraviti, dapače kad je vidim, pravim se važan, čak se i bacim na zemlju' 'Znaš,

pričao mi je kratko vrijeme nakon toga, učiteljica me je poslala u Ljiljanin razred da odnesem neku okružnicu, ali sam pred vratima, prije nego sam ušao morao odahnuti, jer mi je lupalo srce.'«

MN: »Kad je L. bio u trećem osnovne, prvog dana škole pričekala sam ga na izlazu iz crkve, gdje su svi đaci sudjelovali na Misi prigodom otvorenja nove školske godine. U crkvenom su se dvorištu djeca smijala, gurala i šalila.«

»L. sa grupicom svoga razreda nabacivao se pogrdnim riječima na grupu djevojčica po svoj prilici iz paralelnog razreda koje su se branile uz smijeh.«

»Kad me je L. vidio, prišao mi je. Uzela sam ga za ruku. Što ste govorili onim djevojčicama? 'Naravno — rugali smo im se?' Zašto — nedužno sam upitala. 'To uvijek radimo — odgovori sasvim prirodno L. — i krstimo ih s mnogo imena. I kad silazeći niza stube pri izlazu — prolazimo ispred ženskog hodnika, radimo to isto! A one se pretvaraju da se ljute, a ja sam siguran da im je drago.' Budući da sam ga začuđeno gledala, dodao je za objašnjenje: 'Da, i mi se njima rugamo i pretvaramo se kao da ih omalovažavamo, ali naprotiv želimo privući njihovu pažnju i želimo da

nam se dive. Ali mi se stidimo to pokazati i zato tako postupamo.'«

»Nisam ništa primijetila na to otkriće. Čudila sam se kako mu je uspjelo da tako nepristrano gleda na cijelu stvar i da tako jasno sve prosuđuje. Ipak — vrlo sam se veselila da je mogao sve to tako slobodno meni povjeriti.«

Drugo je razdoblje u kome djeca otkrivaju i počinju cijeniti osobine i odlike karakteristične za suprotni spol.

»Pitali smo T. (šest godina): Zašto si se zaručila s G.? Ona će: 'Zato što je najjači.' Na slično pitanje R. (sedam godina) odgovorila je 'Kad izlazimo iz škole, nosi mi torbu i kad se utrkuju, stiže prvi.' U kolovozu smo išli u Asiz, jer je B. izlagao na jednoj izložbi — i opet nam MP priča o novoj razvojnoj fazi svoga djeteta. U kući gdje smo stanovali bila je jedna djevojčica, kćerka kućevlasnice. Bila je malo veća od njega i ponašala se veoma uljudno. Majka joj je ujutro rekla da pripremi doručak za L. i da mu ga donese. Već više puta bi mu djevojčica očistila cipelice. Vjerujem da je L. otkrio u njoj ženstvenost, jer je primao od nje izrazito žensku pažnju i usluge. Kad smo se vratili kući, L. je nacrtao velike plakate s natpisom: »A. je prekrasna!« i naložio je blizankinjama da kruže po sobama noseći visoko te plakate.«

Kasnije prema mladenačkoj dobi, dječaci počinju osjećati želju da netko, pored toga što posjeduje odlike i darove koji ih privlače, i njih primijeti i da ih cijeni, razumije, sluša, da nađu nekoga u koga bi imali povjerenja, ali da taj ne bude iz obitelji ili istoga spola. Instinktivno traže psihološke, osjećajne i intelektualne prednosti koje bi dopunjavale njihove. Radi se o teškom životnom razdoblju, jer ovo kompleksno sazrijevanje seksualnosti u širem smislu, slijedi ukorak sa dozrijevanjem i fizičkim razvojem koje često rađa mnogo problema i kod dječaka i kod roditelja.

To je najosjetljiviji trenutak. Roditelji moraju biti prisutni više nego ikada, a da se to ni ne primijeti. Djeci je neophodno potrebno da im otac i majka pruže ruku, ali toga nisu svjesna, jer traže vlastitu samostalnost.

I napasti krče sebi put te ih treba smirivati. U djeci se javlja zbrka oprečnih poriva s kojima se bore.

Govorila nam je EG da je njena najstarija kćerka najednom izrazila želju da redovito posjećuje jedno društvo djevojaka i dječaka, jer su

mnoge kolegice govorile o svojim osjećajima za kojeg prijatelja, koji su više manje bili uzvraćeni. Istovremeno, ta ju je želja pomalo i plašila. »Tada sam joj morala kazati — to su riječi EG — da je to sve normalno. Da od malih nogu nosimo u sebi želju da susretnemo nekoga koji bi postao naš drug, da se za nj udamo, da postanemo majke. A taj poriv i ta želja postaju sve jači što više rastemo. I ti ih — rekla sam joj — u sebi silovito osjećaš. Događaju ti se stvari koje ne bi nikada ni očekivala. Ali to je dobro: znači da si normalna djevojka. Tumačila sam joj sve to da otklonim od nje svaki osjećaj krivnje. Ali sam zatim dodala: S druge strane upravo zato, jer je zajednica između muža i žene tako lijepa i ozbiljna, treba da se do nje dođe u pravi čas. Treba paziti da ništa ne upropastimo. Gledaj, ti ne moraš potiskivati te osjećaje, već naprotiv, moraš ih u sebi čuvati. Sve što nam je Bog dao lijepo je i dobro, ima dobru svrhu. Ako mi nismo dobri, mi ih sami upropašćujemo i zloupotrebljavamo.«

RAZVOJ: FIZIOLOŠKI VID DVAJU SPOLOVA

K., najstarija, vrlo se brzo razvila — kaže EG — nije imala ni 11 godina. Malo po malo, kako su se počeli javljati znakovi ženskosti, ja sam je bodrila govoreći joj: Vidiš, razvijaš se. Pripremaš se da postaneš žena. Ali nisam mislila da će tako brzo doći, zato sam bila zatečena. Namjeravala sam joj govoriti temeljito, reći joj što znači zaista s fiziološkog gledišta, postati žena. Naprotiv, došla je već i prva menstruacija, a ja još nisam s njome govorila. Predugo sam čekala i to je bilo loše! Ovo iskustvo, koje ipak nije proizvelo negativne posljedice na K., jer je među nama postojalo povjerenje, koristilo mi je s drugima. Primijetila sam da sam pogriješila i njima sam pravovremeno govorila o razvoju.«

»Ne znam ni sama zašto, došlo je sasvim spontano, da sam taj razgovor vodila sa svakom posebno. Primijetila sam kasnije da se stvorio dublji osobni odnos za koji mi se činilo da je potreban.«

Da, smatramo vrlo značajnim pripremiti djecu, bilo jednog bilo drugog spola, na trenutak razvoja.

»Svojoj sam djevojčici — rekla nam je MS — koja ima devet godina, jer je rano sazrela i živo se za sve zanima, — već govorila o razvoju.

Objasnila sam joj da u određeno doba žena doživljava preobražaj. Na primjer, tumačila sam joj da postoje žlijezde koje proizvode mlijeko koje se razvijaju u obliku grozda i tvore grudi. To je za nju bilo otkriće, jer je dobro znala da majke doje djecu na grudima, ali nije mogla ni zamisliti da se to razvija u svakoj ženi i tako brzo, u pubertetu. Zatim sam joj objasnila da u ženskom tijelu ima mnogo drugih žlijezda i organa koji svojim preobražajem čine da djevojčica postane najprije poodrasla, a zatim potpuna žena. Govorila sam joj o jajnicima koji sadrže jajašca koja mogu postati plodna. Što to znači? Kad se ona združe s očevim sjemenom, mogu proizvesti novi život. Tu sam joj objasnila menstrualni ciklus, govoreći joj da ga prate neki bolovi, malo umora i tegobe, ali da je sve vrlo jednostavno i lako se podnosi. L. me je slušala s napetom pažnjom, nimalo uznemirena, dapače s velikom ljubavi.«

»Budući da nas je razgovor naveo da često spomenemo muško tijelo, povukla sam paralelu između ženskog i muškog razvoja. Opis fiziologije muškarca je bio naravno više šematski, jer se radilo o djevojčici.«

IC: »Jednom mi je I. kazala da osjeća kako je bode jedna strana prsiju. Usto je primijetila da

joj rastu male dlačice i pitala me zašto. Bila sam zadovoljna što mi se pružila prilika da je obavijestim da će se doskora razviti. U grudima te bode — kako ti kažeš — jer postaješ odrasla žena, rekla sam joj. Bode te samo na jednoj strani jer se razvoj obiju strana ne odvija istovremeno. Grudi služe kad postanemo majke, znaš (već sam joj govorila o funkciji grudnih žlijezda) za dojenje vlastite djece. Bila je sretna: činilo joj se da je razvoj samo jedna etapa do mogućnosti da se postane majkom. Zatim sam joj objasnila da dlake rastu na raznim mjestima našeg tijela kao zaštita organima i najosjetljivijim točkama. Podsjetila sam je npr. kako kosa štiti glavu, obrve i trepavice oči, itd. Kad se odraste — dodala sam — razvijaju se veoma važni organi i prema tome vrlo osjetljivi, oko kojih izbijaju dlačice.«

»Iz toga se pružila mogućnost da joj, bolje nego što sam to prije učinila, opišem organe koji tvore spolni sustav žene i da spomenem i muški.«

»Tada sam joj govorila i o menstruaciji, naglašavajući značenje te pojave kako u danom momentu ne bi osjetila taj osjećaj pobune koji sam ja doživjela, jer nisam bila pripremljena. Stoga sam joj svratila pažnju da se tu radi o žrtvi, o tegobi za ženu, ali sa pozitivnim značenjem. Či-

nilo mi se da je djevojčica sve prihvatila vrlo lijepo.«

Druge su majke također naglašavale vrlo važnim činjenicu: treba govoriti i o razvitku drugog spola. Već smo o tome napomenuli u prethodnim iskustvima, ali iscrpnije su nam o tome govorili AMZ i MN.

»Ja sam djevojčicama govorila o razvoju oko desete godine. Najprije sam govorila o njihovom tijelu, o njegovom djelovanju, zatim, polazeći od anatomskih razlika, govorila sam i o razvoju i fiziologiji muškarca. Isto tako AM-u, koji je dječak, govorila sam o ženskoj fiziologiji, koja je tako lijepa, tako skladna. Izlaganje je u njemu izazvalo tako pozitivnu reakciju da je pri završetku razgovora komentirao: 'Gledaj Gospodina, kako je samo znao to učiniti?!' Mogla sam mu objasniti do pojedinosti, savršenosti i pravilnost menstrualnog ciklusa.« (AMZ)

»Najednom me je L. počeo ispitivati u kojim se godinama postaje odraslim i kako se to sazna. S neophodnom pomoći svoga supruga govorila sam mu tada o razvoju. Počela sam s opisom spolnih organa i njihovim djelovanjem.«

»Ti znaš da su žlijezde u ljudskom tijelu veoma važne. U vrećici koju imaš blizu karakterističnog muškog uda postoje dvije male žlijezde: zovu se jaja. To su specijalne žlijezde. Šalju u cijelo tijelo putem krvi veoma korisne tvari, ali proizvode i sjeme (spermu) koje se sastoji od vrlo malih sjemenki, spermatozoa (muške sjemene stanice) koje mogu proizvesti život.«

»Kad dječak postaje muškarac, te žlijezde počinju vrlo aktivno raditi. Tada izbijaju dlake, brada i odeblja glas. Usto, vrećice proizvode još i sjeme (spermu). Stoga kad dječak promijeni glas i kad mu izbije brada, znači postaje muškarac i stječe sposobnost da proizvodi život.«

»Nije mi ipak uspjelo, kao što sam namjeravala, da mu kažem i u čemu se sastoji razvoj kod žena i koje ga pojave prate.«

»Jednog dana, prije predstave namijenjene dječacima, na televiziji su prenosili reklamne skečeve. Među ostalim reklamirali su i neko platno koje upija tekućinu, za novorođenčad. L. napustivši svoje mjesto pred televizorom, dođe k meni i kaže mi: 'U platnenoj vrećici obješenoj u kupaonici vidio sam dva takva komada. Kako su oni došli k nama? Jesu li možda tu još od moga rođenja?' Odgovorila sam mu da nisu, da su ti komadi druge vrste i potrebni su majkama.«

»Sjećaš li se kad sam ti rekla da jejašce izlazi iz majčinog jajnika, i ako se susretne sa očevim sjemenom, biva oplođeno i iz spajanja toga dvoga dobiva život dijete? I da se to dijete hrani devet mjeseci tijekom kojih je zatvoreno u majčinoj maternici, putem jedne vrpce? Dakle, jajašce izlazi iz jajnika jedan puta svakih 28 dana. Prije nego izađe, u maternici se sakupljaju mnoge hranjive tvari tako da, ako jajašce bude oplođeno, u maternici odmah može naći čime će e hraniti da može rasti.«

»Naprotiv, ako se jajašce ne susretne s očevim sjemenom, tada se sve te stvari koje u ovom slučaju nisu potrebne, odvajaju od stijenki maternice i izlaze u obliku krvi.«

»Ove krpice upravo služe za upijanje te vrsti krvarenja. U tom sam mu času mogla i reći da do tog krvarenja ne dolazi samo kod majki već i kod svih žena, čak i kod djevojaka kad se, u razdoblju od desete do četrnaeste godine, potpuno razviju, jer svaka žena može postati majka, kao što i svaki muškarac može biti otac.«

»Evo, pokušala sam naglasiti svrhu kojoj je usmjeren bilo muški, bilo ženski razvoj: očinstvo i majčinstvo. S druge mi se strane čini da se spoznajom o tome kakvo je i kako funkcionira tijelo

suprotnog spola, može izbjeći negativnu, rekla bih čak, bolećivu znatiželju o tijelu suprotne vrste. Napose za dječake u kojima je taj poriv možda jači.« (MN)

PSIHOLOŠKI VID RAZVOJA: KRIZA PUBERTETA

»Ako je potrebno — nastavila je MN — pripremiti dječake na tjelesni razvoj, još je važnije govoriti im o svim porivima, željama, duševnim stanjima koja obično prate mladenačku dob (tj. dob rasta). Moj suprug i ja nastojali smo tako postupati sa svojim sinom, jer — ako smo već sigurni da nije moguće izbjeći tzv. krizu puberteta, — upoznavši unaprijed njezino ispoljavanje, ipak time olakšavamo dječaku da ih nadvlada.«

I EG nam je nešto kazala o tom tako delikatnom razdoblju: »Postojala je kriza puberteta, i te kakva! Obeshrabrenja, plač. Gledamo kako ta djeca pate, a čini nam se da ne možemo baš ništa učiniti za njih. Ali sam ja obavijestila K. prije nego se to zbilo — i to je pomoglo. Zatim, gotovo svaku večer zadržala bih se podugo s njome, kako bih joj pružila zgodnu priliku da

izvuče iz sebe, da se gotovo oslobodi onoga što je tišti, onoga što joj oduzima vedrinu.«

»Čini mi se da je tako kriza prebrođena prilično brzo i bez onih pobuna koje često obilježavaju ovu dob.«

POSLJEDNJE PITANJE: UDIO MUŠKARCA KOD PROKREACIJE

Stigli smo do posljednjeg pitanja. Upravo onog pitanja kojeg smo se mnogi od nas pribojavali, tj. ohrabrujući djecu na dijalog i dajući zadovoljavajući odgovor na njihov prvi upit o tome »kako se rađaju djeca« — u punoj istini, da bi nas mogli najprije upitati: »Kako se može dogoditi da se dijete oblikuje u majci?« Ili »Kako se očevo sjeme može sjediniti s majčinim?«

Djeca, naprotiv, zaokupljena kojiput raznim argumentima o kojima se raspravljalo, ne postavljaju sebi uopće taj problem. Kako to da se ne pitaju koju ulogu ima otac pri rađanju djece, a ipak su djeca i njegova? Čini nam se da je to stoga, jer djeca imaju lijep i duhovan a ne samo fizički pojam o materinstvu i očinstvu. Otac radi, otac misli na suprugu i djecu, otac štiti i podupire obitelj, otac se snalazi. To je njima dovoljno da zadobiju visoko mišljenje o očinstvu.

Iz toga proizlazi i to da gotovo nikada ni ne naslute čak ni onda kad imaju dovoljno elemenata da to shvate, da bi se djeca mogla roditi izvan obitelji, izvan braka.

»Neobično me je iznenadila činjenica — rekla nam je RT — da pošto sam S-u izričito rekla da i žene i muškarci nevjenčani imaju sve elemente potrebne da budu majke i očevi i pošto sam mu govorila o prirodnoj privlačnosti muškarca prema ženi i pošto sam mu protumačila kako se zbiva oplodnja, on me je jednog dana, čuvši gdje se govori o nekoj djevojci koja ima kćerku, zapitao: 'Ali kako se može roditi dijete, ako nema oca, a žena nema muža.'«

Sve što je rečeno trebalo bi nas uvjeriti da u kojem god razdoblju dijete ili dječak uspije postaviti to posljednje pitanje o ulozi muškarca kod rađanja, ako su se prijašnje razvojne faze odvijale vedro i bez potresa, ono je u stanju da prihvati i dobro primi otkriće koje mu pružamo.

Očito je da će naš način odgovaranja, uza sve to što ostajemo vjerni istini, biti različit već prema dobi djeteta ili dječaka koji pita i da će voditi računa o činjenici je li dječak više ili ma-

nje razvijen. Bilo kako bilo, čini nam se i ovdje korisnim kao i u svim drugim etapama da damo praktično iskustvo koje bi poslužilo kao primjer.

»Kad sam već bila treći puta trudna — pričala je AMB — L. koja je već bila povelika upitala me kako se dijete oblikuje u majci. L. je često bila sa mnom kad sam kupala svoje drugo dijete, i često sam ga presvlačila u njenoj prisutnosti. Dakle, za nju je bila očevidna razlika između muškarca i žene. Podsjetila sam je da, kao što žena ima maternicu s jajašcima, tako i muškarac ima spremišta za sjeme. Jedno takvo sjemence u dodiru s jajašcem može proizvesti dijete. Upravo tome služi različita tjelesna građa. Uzela sam u ruke ključ i pokazala sam joj taj primjer. Zbiva se kao kad staviš ključ u bravu. Kad majka i otac smatraju da bi bilo dobro imati dijete, tata dovede sjeme do maminog jajašca i dijete se može oblikovati.«

MS: »Jednog me dana zapitala djevojčica: 'Mama, ti si mi rekla da tata daje majci sjeme. Kuda ti dade sjeme?'«

»Tada sam joj protumačila kako se to zbiva. Govorila sam joj o fizičkoj privlačnosti muškarca prema ženi. I upravo iz te privlačnosti, iz te ljubavi rađaju djeca. Budući da sam joj ukratko

objasnila mušku fiziologiju, kazala sam joj kako muški organ ulazi u ženski i polaže sjeme.«

IC: »Kad me je I. upitala kako može muško sjeme prispjeti do jajašca da ga oplodi, rekla sam joj: Vidjela si da tijelo G. (starijeg bratića) nije isto kao tvoje. To ima svoj razlog. Vanjski organ G. koji se razlikuje od tvoga vrlo je važan: zapravo sadrži neku vrst kanala iz kojega izlaze oplodne sjemenke koje se oblikuju u muškarcu i služi kao vodič da ih prenese u ženski organ. Zato ga treba držati čistim i čuvati.«

EG: »Nakon što je prvi puta upitala kako se rađaju djeca, i drugi puta odakle izlaze, K. me je zapitala: 'Kako je dijete moglo ući u majku?' Priznajem da nisam mogla odgovoriti. Upravo se vidi da nisam bila pripravna i kazala sam: Gledaj to je velik i lijep misterij. Na tome surađuje tata, mama i Bog. Protumačit ću ti to za kratko vrijeme.«

»Dala sam se odmah na posao. Pitala sam za savjet majke koje su pripravnije i manje kompleksne od mene, u koje sam imala povjerenja. Jedna mi je prijateljica preporučila knjigu: »Tajna života objašnjena malenima« koja je uistinu mnogo pomogla meni i mome suprugu. Među ostalim, sastoji se od dva sveska, jedan, opremljen

likovima i crtežima, namijenjen samoj djeci. Nedostaje samo tumačenje spolnog odnosa što treba da učine sami roditelji. Pošto smo to pročitali, K. me je iznova pitala: 'Razumjeli smo sve osim očinstva. Kako tata stavlja sjeme u majku?' Taj puta nisam izbjegla, učinila sam svoj dio.«

»Ponovit ću ono što sam rekla njima, iako mi je vrlo teško, jer se tada stvorilo tako intimno ozračje da su mi riječi tako navirale iz usta, kako ne bih mogla ni zamisliti. Pošla sam od ove točke: otac i majka se vole. Upravo se zato i vjenčaju. Njihova je ljubav potpuna i iz nje proizlazi dijete. A kako to biva? Eto, tu sam objasnila prirodno i jednostavno od čega se sastoji muški organ i kako su tata i mama združeni u ljubavi, te tata putem toga organa polaže u majčino krilo sjeme koje služi — kad se spoji sa jajašcem, da se rodi nov život.«

»Za vrijeme tumačenja vidjela sam kako su djevojčice upijale svaku riječ i bile očarane, iako se sve odvijalo vrlo prirodno. Kako je meni bilo neočekivano jednostavno reći im to, tako su one to jednostavno i primile. Ni najmanje nisu bile zbunjene. Naprotiv, utvrdila sam kako su nevine, zlo ih nije zahvatilo, nisu imale negativnih iskustava. Njima je bilo sve, sve lijepo.«

»A i stoga što je jasno izašlo na vidjelo da su tata i mama suradnici Stvoriteljevi. Muž i žena se vole i rađa se dijete, ali je za to potrebno stvaralačko posredovanje Božje. Roditelji pri tome surađuju svojom ljubavlju. Ali, npr. muž i žena ne daju dušu — nju daje Bog. Prema tome najveći udio uvijek pripada Bogu.«

Evo iskustva SC: »Prije nekog vremena — dok smo razgovarali o rođenju jednog djeteta, P. je primijetio: 'Ako mama rađa djecu, kakve veze ima tata?' U kući sam imala brošuricu namijenjenu upravo djeci, vrlo jednostavnu, ali dostatnu i dala sam mu da čita. Ali sam čitanje popratila tumačenjem i posebno sam naglašavala da se samo iz ljubavi između oca i majke mogu rađati nova stvorenja. Iz toga je čitanja razabrao da otac sudjeluje pri začeću, jer je pri prokrcaciji aktivno muško sjeme. Drugih pojedinosti nije bilo, niti sam ja nadodala drugo, jer mi se još nije činio pogodan trenutak. Zaista, ovakav je razgovor zadovoljio P. Temeljni pojam koji mu se usjekao u pamet bio je da se dijete rađa iz tatine i mamine ljubavi.«

»Kasnije, ovog ljeta, P. me je pitao kako je moguće da to sjeme dođe do majčine utrobe. Tada sam mu protumačila da sve ljubavi nisu jednake,

iako je svaka lijepa. Stvratila sam mu pažnju na razliku između raznovrsnih ljubavi ovdje na zemlji. Zatim sam mu kazala da između muža i žene postoji posebna ljubav koja ih zbližuje i potiče da budu međusobno naročito osjećajni. Kad se zbližuju, očituju ljubav, tata opaža da iz njega izlazi sjeme i polaže ga u majčinu utrobu, majka ga primi i iz nje može proizaći novi život. Tvrdila sam dakle da se sve odvija iz ljubavi.«

Ali mnogo puta došavši do točke u govoru o načinu na koji se odvija oplođenje, djeca oklijevaju s postavljanjem pitanja. Prije svega — kao i uvijek — nastojmo da budu pažljivi i budni.

MP nam je rekao: »Sada L. zna gotovo sve. Samo pitanje o očevoj ulozi nije još postavljeno. Budući da je L. vrlo budno, zrelo i logično dijete, možda ga je sebi već i postavio. Do sada je s nama bio tako slobodan i otvoren da bismo se čudili da o tome ne bi mirno progovorio. Ako bi ipak kasnio da nam postavi to posljednje pitanje, mislim da ćemo morati izazvati ga. Htjela bih biti sigurna da s godinama nije naišao na kakav lagani potres.«

I zaista može se to dogoditi. Obično kad nastupi trenutak da treba postaviti pitanje o oplodnji (i dobro bi bilo — općenito — da ne bi bilo

postavljeno nakon dvanaeste godine), dječak i djevojčica postadoše već mladićem i djevojkom. Već su imali mnoge kontakte i izvanjske poticaje koji su se ukrštavali u našim odnosima s njima i osjetili su da taj problem baš nije kao svi drugi. Možda više i nisu onako jednostavni i bezazleni kao u vremenu kad su nas pitali, kako se rađaju djeca, na isti način kao što su nas pitali zašto se za vrijeme oluje vide munje i čuje grmljavina. Vrlo su često već morali svladati male kušnje, a imali su već i napasti. I s nama, dakle, iako su naši odnosi ostali možda i najbolji, malo im je neugodno te im treba pomoći, izaći im ususret čak, ako i ne postavljaju izričita pitanja.«

»Sa M. npr. je bilo ovako — iznosila nam je AMZ — jedne večeri, ovog ljeta, nije mogao zaspati i rekao mi je da već neko vrijeme ne može navečer zaspati. Ujutro, budući da smo izuzetno spavali u istoj sobi i da smo bili sami, nastavila sam o tom predmetu. 'Zar te možda salijeću kakve misli?' pitala sam ga. 'Ne, sada ne, odgovorio mi je, ali je zaista bilo jedno razdoblje...' I počeo se otvarati. Tako smo započeli razgovor i mogla sam ići u dubinu. Govorila sam mu o oplođenju. Tek kad sam rekla riječ plodnost, uzviknuo je: 'Gle, upravo kao kod cvijeća!' Bilo je vrlo

jednostavno. Stvarno, tek što me je upitao kako biva ta oplodnja, opisala sam mu, ili bolje reći, ponovno sam mu opisala mušku i žensku fiziologiju dajući mu još detaljnije i potpunije tumačenje od onoga što sam mu dala prije.«

»Zatim sam mu govorila o »bračnom zagrljaju«, kako bi razumio da se radi o ljubavi, a da to nije samo fizički čin. M. me je pitao sa začuđujućom naivnošću za dječaka zrela kao što je on: 'Da li se to zbiva samo jednom u životu?' 'Ne — odgovorila sam mu — naravno i vrlo spontano, mnogo puta. Da bi se moglo roditi svako dijete, potreban je ovaj čin.' » I ovdje, budući da sam mu već protumačila menstrualni ciklus, mogla sam spomenuti i upotrebu kontracepcijskih sredstava koja prekidaju ovulaciju i onemogućavaju začeće i objasniti stavove Crkve i sadržaj »Humanae vitae«. Tako se razgovor proširio i postao je veoma značajnim i lijepim dijalogom, jer je sve bilo normalno i usmjereno na kompletan čovječji život, vodeći računa i o njegovu duhovnom dijelu. I sve je bilo logično. Govorili smo o čistoći mladosti prije braka, a objasnila sam mu kako je i za brak potreban temeljit odgoj u tom pravcu, kako ne bi vjerovao da u braku svaki može raditi što hoće, ni o čemu ne vodeći računa, jer svako

djelo kršćanina i čovjeka treba da bude izraz ljubavi. Govorila sam i o djevičanstvu, tj. o osobama koje se ne vjenčaju, jer prihvaćaju Kristov poziv iz Evanđelja da ostanu djevičanske zbog nebeskog kraljevstva, tj. da potpuno pripadaju Bogu. Rekla sam mu da su, kako brak tako i djevičanstvo, oboje divni, iako je drugo više od prvoga, ali da je sve u Božjim rukama, a da je u Bogu dobar i jedan i drugi put. Za njega će biti najbolji onaj put na koji ga Bog pozove. Dodala sam također da s ljudskog stanovišta brak može izgledati bogatijim i potpunijim, je je Bog stvorio čovječanstvo od muškaraca i žena, bića koja se dopunjuju, ali da se ta potpunost postiže podjednako i u djevičanstvu putem dubokih duhovnih i društvenih odnosa, koji se temelje na autentičnoj ljubavi prema drugima.«

»M. je sve savršeno razumio i bio je zadovoljan, vedar.«

Seksualnost koja nije uokvirena duhovnim i moralnim redom dovodi do nereda i ne ostvaruje čovjeka kao osobu

IV GLAVA

SEKSUALNOST I MORALNI RED

SEKSUALNI NAGONI

»Ako i nemaju zlih namjera, djeca imaju nagone i osjećaju ih od malena. To zaista impresionira!« — primjućuje MS.

»Ali je istina. Upravo se stoga ne može čekati da djeca odrastu pa da se zabavimo tim problemom te da predvidimo opasnosti kojima idu ususret, poroke koje mogu počiniti, utjecaje koji bi na njih mogli djelovati izvana.«

»S tim u vezi moram kazati da, ako je veoma važno da odnosi sa vlastitom djecom budu otvoreni i trajni, kako bi im omogućili da nam slobodno postavljaju svoja pitanja te da ih o tim

stvarima informiramo mi, još je važnije da postoji takav odnos s njima da bismo im omogućili da oni nas izaberu za osobe povjerenja.«

»Sjećam se — to su riječi MN — jednog događaja koji se zbio pred koju godinu, a koji je učvrstio moj odnos prema L. Bila je večer u kasno proljeće. L. i ja smo bili sami kod kuće, jer je moj muž izbivao iz Milana. Da ugodim dječaku prostrla sam za večeru stolić na malenom balkonu prema dvorištu. L. mi je bio vrlo zahvalan za taj nesvakidašnji čin i pokazivao mi je to vrlo nježno. Počeli smo večerati s osjećajem velike intimnosti među nama.«

»Na terasu od kuće koja stoji nasuprot našoj izlazila su povremeno djeca loveći se i smijući se.«

»Najedanput me L. upozori na njih. 'Vidiš li onu djevojčicu s pletenicama i plavom pregačicom? — oklijevao je jedan trenutak — vrlo mi se sviđa. Vidim je uvijek kad idem na francuski, ima plave oči.' Smjesta sam uočila da je to veoma važan trenutak u našim odnosima. Plašila sam se da ne zaustavim njegovo povjerljivo priopćavanje ili da na bilo koji način ne razorim atmosferu koja se stvorila među nama. Stoga nisam htje-

la govoriti. S najprirodnijim izrazom zastala sam čekajući.«

»Sigurno da nisam očekivala izjave koje su slijedile. Zašutio je koju sekundu. Zatim iznenada, kao da nastavlja već započeti razgovor: 'Jedan moj školski drug kaže da je zaručen i rekao mi je da je vidio svoju djevojku svučenu kroz rupu od ključanice jedanput kad su bili zajedno na moru. Pitao me je jesam li i ja vidio svoju, a zatim mi je rekao da, ako hoću, mogu ići s njim potajno u jedno skladište gdje ima mnogo revija s golim ženama.' Odahnuo je duboko kao da se oslobodio tereta. Časak sam pričekala, a zatim sam ga upitala: 'A što ti o tome misliš?' 'Mislim da su gole žene nešto ružna!' 'Naprotiv, žene onakve kakve ih je Bog stvorio jesu lijepe — kazala sam mu — jer su stvorene tako da mogu postati majke, no ti shvaćaš, iako ne znaš sebi protumačiti zašto, da motiv zbog kojega ih ljudi u novinama prikazuju, nije dobar, to je istina. A što si ti odgovorio svome drugu?' 'Da me ne zanimaju! Ali zatim, napose kad idem u krevet, dolaze mi ružne misli i teško mi je. Nisam ti to htio reći, jer me je stid, ali sam sada zadovoljan što sam ti rekao, tako ćeš mi ti pomoći.' Gotovo je plakao. Uznemirila sam se. Malo pomalo istraživala sam

da saznam — a da mu to ne pokažem — koje su to bile misli. Mnogo mi je toga pričao, najprije teško, zatim, vidjevši da se ne sablažnjavam, sve slobodnije. A ja sam bila u potpunom mraku. Nisam znala jesu li stvari koje mi pripovijeda, normalne, osjećala sam se neznalicom u onome što može osjetiti dječarac. A moga muža nije bilo. Mislila sam da je najvažnije umiriti L. Zato sam pokušavala umanjivati stvar govoreći mu da slične misli salijeću vjerojatno svu djecu, a čak i odrasle. On neka ih se oslobodi pričajući ih meni, ili tati, ili ispovjedniku, kada ide tamo, i neka bude miran. Dovoljno je imati dobru volju da ih ne činiš, a ako dođu, da se na njime ne zaustaviš.«

»Ali tokom vremena, u dogovoru sa svojim mužem, sad pod jednom sad pod drugom izlikom, bila sam s njim dok ne bi zaspao. U kratko je vrijeme problem gotovo iščezao. Ali u svemu tome najpozitivnije jest to da svaki puta kad se nešto pojavi u njemu, on dođe i kaže nam i to ga smjesta umiruje.«

Slično nam je iskustvo iznijela, uz druge, i MS: »Pred koji mjesec L. i ja smo bile same, ne sjećam se povodom čega. Tek smo sjele za stol, ona će: 'Znaš, mama, jako sam žalosna . . . jako sam . . .' Ni ona sama nije znala definirati svoje

raspoloženje. 'Zašto?' upitala sam je. 'Jer imam pred očima muškarca i ženu gole, zagrljene.' Meni je krv udarila u lice. Uplašila sam se. Od malena nisu mi nikada dolazile takve misli i nisam znala nije li to neobično za djevojčicu od devet godina. Usprkos tome našla sam snage da je upitam: 'Ali zašto? Kako to? Jesi li vidjela nešto što bi ti se usjeklo u pamet?' 'Ne, odgovorila je sigurno djevojčica, nisam ništa vidjela, to je đavao koji me napastuje. Na to mislim i vidim ih i kad idem u krevet.' Pokušavala sam zadržati mir i omogućiti joj da se otvori.«

»Istu sam večer, kad je pošla leći, otišla k njoj, jer sam mislila da je uznemirena. U odrazu svijetla zapaljenog u hodniku vidjela sam da se ispružila na svom krevetu s raskolačenim očima u mraku. Izmolile smo zajedno deset Zdravomarija. Konačno je iscrpljena klonula i zaspala. Nastojala sam pomoći joj, te je to malo pomalo iščezlo.«

»Najviše me je iznenadilo to što sam vidjela kako je jasno djevojčica saznala da se radi o napasti.«

»Ali tome se ne treba čuditi. Iako su maleni, iako u njima nema pakosti, djeca odmah osjećaju kad učine ili pomisle, ili zažele nešto što

nije za njih dobro. Ako nam to iznesu, onda smo na dobrome putu, jer možemo potpuno rasvijetliti njihovu savjest i tako im vratiti mir.«

VANJSKI POTICAJI

Djeca su neobično osjetljiva na vanjske poticaje, razgovore, nekorektne stavove, ilustracije, fotografije.

»Za djecu sa živahnim nagonima, dakle još osjetljiviju pod tim vidom, velik su problem slike, primijetila je AM. Naša K., npr. rado promatra svijet što je okružuje. U prvi plan ulaze oglasni plakati za razne proizvode i filmove.«

I upravo najosjetljivija djeca kao da shvaćaju vlastitu povredivost — najžešće reagiraju.

Sakupili smo nekoliko iskustava s tog područja.

MS: »Jednog smo dana I. i ja prolazili ulicom te smo vidjeli oglas nalijepljen na zid. Reklamirao je, čini mi se, sapune. Bila je jedna žena sa kratkom haljinom, dubokim izrezom i muškarac, sasvim do nje, koji ju je promatrao. I. je promatrala plakat, a zatim će gotovo srdito: 'Gledaj ono dvoje! Baš su glupi!'

»Uznemirena je, ali se gotovo oslobađa progovorivši sa mnom o tome. A kako čulnost i seksualnost ožive već od malena, vrlo me veseli ova otvorenost koja nam omogućuje da joj pomažemo.«

MP: »Dječačić, možda osjećajniji baš zato što je muško, već je primijetio mnogo poticaja kao što su novine i reklamni oglasi. Opazila sam to jednoga dana kad sam se zaustavila na ulici da kupim novine. L. je promatrao likove koji su bili izloženi u kiosku. Primijetila sam da je, kad smo se već udaljivali, dijete ponovno svratilo pogled na ilustracije. Odmah sam pomislila da ne smijem na njegovoj duši ostaviti nimalo taloga. Tada sam upitala: 'L., želiš li možda koje novine? Dođi, vratimo se, hoćeš li nešto pogledati?' Naprotiv bio je bijesan. Imao je pravi, pravcati napadaj srdžbe. Pocrvenio je, a odgovor je bio: 'Jesi li vidjela onu luđakinju? Upravo je luda kad se dade tako fotografirati, jesi li vidjela?' (Aludirao je na sliku neke gotovo gole žene.) Nije gotovo nalazio riječi da izrazi svoje negodovanje. Tada sam nastojala umiriti taj njegov osjećaj gotovo mržnje prema toj osobi: 'Gledaj, L. — rekla sam mu, prije svega treba misliti da je sigurno odrasla u obitelji koja je nije nikako odgojila. Tko zna kako je dosada živjela. Treba je opravdati. To ne znači — da objasnimo stvar — da to nije loš čin. Bi li htio vidjeti mamu da se tako slika?' 'Nikada, to je strašno!' 'Ipak osobe koje žele zaraditi mnogo novaca prodaju novine, iskorištavaju upravo tu vrstu žena, kako bi očarali ljude da ih gledaju.' I tada sam mu govorila, vrlo jednostavno, jer je bio malen, o nagonima.«

MN: »Bili smo ljeti na moru i od kuće na brdašcu gdje smo stanovali, spuštali smo se na plažu. L. i ja smo taj dan bili sami, jer je moj muž bio u gradu. Dok smo prolazili stazom, između borova i maslina, čavrljali smo. Najednom se L. koji je išao par koraka ispred mene, zaustavi da me pričeka i kaže mi: 'Na cesti sam vidio jedan plakat. Ne razumijem zašto rade tako glupe reklame. Bila je gola žena prekrivena samo trakom, a pisalo je Beatrica. To je reklama za ženske kupaće kostime. Oglašuju kostime, a kostima nema, samo je marka, a mene ta figura nervira!' Dok je govorio, zagrijao se i zažario u licu. Ne znam je li od mene očekivao bilo kakav sud. Na svaki način on je nastavio, slomivši ograde uzdržljivosti. 'Ljuti me, jer znam da nije dobro, ipak mi se sviđa gledati ih! I to mi se uvijek događa i s drugim figurama, npr. s plakati-

ma za filmove. Ne bih htio gledati ih, ali ih ipak gledam.' ' To je sasvim normalno, rekla sam mu mirno, svi se dječaci, a ne samo ti, nalaze u istim uvjetima.' Bila sam sretna što se otvorio na tom području i da sam mu mogla protumačiti kako stvari stoje. Znam da je vrlo opasno ako dječaci uzvjeruju da su nepopravljivo zli. 'To je — kažem ti — sasvim prirodno. Božja je Providnost htjela da se muškarac sjedini sa ženom kako bi nastali novi životi. Ako se čovjek ne bi sjedinjavao sa ženom, život se ne bi prenosio. Upravo tako kao što treba jesti, piti i spavati da bismo živjeli i uzdržali zdravlje. Bog je uz tu životnu potrebu čovjekovu povezao užitak kako bi potakao čovjeka da što lakše izvrši tu zadaću. Čovjek mora jesti i Bog mu je dao da osjeća glad. Čovjek se mora odmarati i Bog mu je dao da mu se drijema. Tako se muškarac mora sjediniti sa ženom i Bog je dao da spontano jedno drugo privlači. Ti su poticaji, tj. nagoni, svi dobri, jer ih je Bog postavio u ljudsku narav i svi ih osjećaju, ali ih čovjek uvijek dobro ne upotrebljava, tj. u pravoj mjeri i prema Božjoj volji. Na primjer: biti gladan i jesti to je dobro, ali ako se ti iz proždrljivosti, da što više iskoristiš užitak koji ti pruža jelo, napuniš do nemogućnosti, ili jedeš

stvari koje ti škode, ti to ne činiš da uzdržiš Božji dar — život — već postupaš upravo protiv života, a to je zlo.'

'Jedan od najjačih nagona jest upravo taj koji privlači muškarca prema ženi i obratno. Zato je na tom području najteže zadržati red koji želi Bog. Kaže se da je čovjek rob svojih nagona, svojih strasti. To jest, ne vlada više on sam sa sobom, već je izručen na milost i nemilost svojih nagona. Tako se događa da postoje osobe koje uopće ne zanima Bog, njegova volja, red koji On želi, i šta čine? Iskorištavaju i draže nagone drugih ljudi, kako bi prodali svoje proizvode. Tebe privuče slika, a zatim, da to i ne primijetiš, izabireš proizvod koji oglašuje ta slika, ili pak odeš da vidiš one filmove čiji su te plakati privukli. Razumiješ?' 'Da, čini mi se da je to prilično ružno.' 'Znaš ti zašto se ljutiš što izlažu te slike?' Pogledao me je pun iščekivanja, nije vjerovao da bi mu rješenje njegova problema bilo na dohvat ruke. 'Zato jer shvaćaš da tim slikama oduzimaju slobodu, čine te robom, a taj je gubitak slobode odbojan za svakoga čovjeka jer je sloboda najveće blago koje mu je dao Bog.'

'Zato žene koje hoće pošteno živjeti i ne navoditi druge na zlo, ne šetaju napola odjevene,

niti se daju tako fotografirati. To je stvar koju osjećaju u svojoj unutrašnjosti.'

'Dok je čovjek živio u raju zemaljskome i bio u stanju nevinosti, nije se trebao pokrivati. Nagoni su bili onakvi kakve ih je Bog stvorio, nisu bili pokvareni. Ali poslije grijeha, sjećaš se da smo čitali u Bibliji da su se prvi ljudi zastidjeli zbog svoje golotinje i osjetili potrebu da se pokriju smokvinim lišćem?' 'Da, istina je, nisam nikad na to mislio.' 'I upravo zato što ih je grijeh dotakao, više nisu bili nevini, a njihovi ih nagoni mogoše dovesti do ponovnog grijeha.'

»Iznenada je L. pobjegao, jer je vidio velikog leptira. Ali dok je odlazio, kao da je želio zaključiti razgovor, doviknuo mi je: 'Da, da, čini mi se da sam baš sve razumio, hvala!'«

U vezi s napastima i opasnostima, PR nam je rekao neke stvari koje nam izgledaju jako ispravne. »Uvijek sam pokušavao postupati sa svojom djecom tako da osjete moje potpuno povjerenje u njih. Ali nisam u isto vrijeme nikada sakrivao ni sebi ni njima samima trajnu mogućnost da padnemo i da pogriješimo. U mnogo sam im prilika rekao: 'Znam vrlo dobro da vi ne želite namjerno činiti zlo, ali ne smijemo podcijeniti granice, koje imamo. Jao onome tko bi rekao:

Ja se osjećam jakim, mogu činiti i ovo i ono jer mi ne može škoditi.'«

ČISTOĆA SE SASTOJI U ODRŽAVANJU REDA ŠTO GA JU UTVRDIO BOG

Što su to nečisti čini?« pitao me A. dok sam ga pripremala na prvu pričest. Tako priča MS iz Trsta. »Tada sam mu objasnila da je Bog stvorio sve stvari s određenom svrhom. I dijelove tijela. Ako se sa svakim od njih služimo prema Božjoj namjeni, oni daju Bogu slavu i sve je u redu, u skladu i dobro je. Citirala sam mu i Genezu, dio gdje Bog kaže da, pošto je stvorio mnoge stvari, vidio je da su sve dobre. Ali, naprotiv, ako se ne upotrebljavaju prema namjeni, nastaje nered. 'Usta — rekla sam mu — služe za jelo, uši da njima čujemo. Zato ako staviš hranu u uho, činiš nered, ludost, prljavštinu.'

»A zatim, na tijelu su mnogi važni dijelovi i s njima naročito ne smijemo postupati ludo, neuredno i prljavo. Na primjer, kesica u kojoj su sjemenke djeteta ili organ koji služi za njihov prijenos. Budući da služe — kad se susretnu s jajašcima majke — rođenju djece, vrlo su važni,

te organe koji ih oblikuju i koji ih prenose smijemo upotrijebiti samo kao odrasli, i oženjeni. 'Razumio sam, služe za ženu,' rekao mi je ozbiljno i uvjereno. Odmah mi je palo na pamet ono što je rekao sv. Pavao: 'Žena više nije vlasnica svoga tijela, vlasnik mu je muž i isto tako muž nije više gospodar svojega tijela, gospodar mu je žena.'«

»Više nije postavljao pitanja. Nisam bila baš sigurna da je dobro razumio. Ali jednog dana, dugo nakon toga, nalazio se s mojim mužem u centru grada i neminovno je vidio i višemanje opscene oglasne plakate o filmovima koji su se tada prikazivali. Najednom iznese ovo mišljenje: 'One su slike tamo baš kao nečisti čini' i nakon kratkog razmišljanja doda: 'Dva moja školska druga nešto čine, a kad odrastu bit će i oni kao ove slike.' Iz slijeda razgovora vidjelo se da nije imao ništa protiv njih, ali je razumio i osuđivao vrlo točno ono što je bilo pogrešno.«

Ovaj pojam čistoće sa stanovišta upotrebe stvari i nagona prema onom redu koji je želio Bog, javljao se u svim razgovorima. U svjetlu toga načela rješavali su razne probleme s kojima se roditelji susreću, a to su: želja za isticanjem, želja da se gleda druge, da se dotiče, nesvjesne seksualne igre s drugovima, masturbacija itd.

MN: »Jednom mi je L. priznala da joj jedna kolegica za vrijeme igre često podiže suknjicu i nuka je da se otkrije. Naravno da je ja nisam grdila, ali sam osjetila da joj moram govoriti o čistoći. Poučila sam je da mi u svome tijelu nosimo jedan veliki dar. Taj dar moramo čuvati da ga možemo pokloniti kad bude za to vrijeme i, ako bude to naš put u braku, jer nam ga je Bog zato i dao. Drugi mi je puta S., vraćajući se iz vrtića, pripovijedao da se svukao pred drugovima. Iz onoga kako mi je to rekao razumjela sam vrlo dobro da on sam nije imao mirnu savjest i osjećao je da nešto nije u redu. Dakle, ne pridajući tome preveliku važnost, objasnila sam mu da otkriti se pred drugovima i gledati ih otkrivene može proizvesti stanoviti užitak, ali sam mu iznijela i motive zbog kojih je bolje to izbjegavati.«

MN: »Jednog jutra za vrijeme praznika dopustila sam L-u, koji je bio malo prehlađen, da ostane malo dulje u krevetu i da čita svoje novine. Kad sam ušla u njegovu sobu da mu kažem neka ustane, vidjela sam da je imao jednu ruku uvučenu u pidžamicu. Taj čas nisam htjela ništa

primijetiti, ali, nekoliko dana kasnije, dok je prao noge u kadi, rekla sam mu: 'Znaš, L., htjela bih ti nešto reći. Kad se ujutro probudiš i odmah ne ustaneš, ili se još nisi sasvim probudio, vjerojatno ti dođe želja da se diraš, jer ti to godi. Barem mnoga djeca osjećaju tu želju. Ali to se ne smije činiti, jer je to vrlo osjetljiv i važan dio tvoga tijela.' Stvarno (pred kratko vrijeme sam mu objasnila oplodnju), taj organ služi za prenošenje života i treba ga držati u velikoj čistoći da se ne razboli. A zatim, užitak koji osjetiš pri dodiru ne smiješ izazivati, jer je i on vezan uz prenošenje života. Dakle, treba čekati dok se ne oženiš i dok budeš želio postati ocem. Svaku stvar treba upotrebljavati u svrhu za koju je određena inače bi bio nered, a to Bog ne može željeti.' L. se uozbiljio: 'Ali ja to nisam znao — uzviknuo je, od sada ću biti pažljiviji. Ja nisam znao da je to zlo, znaš, onda ... ti moram reći i još nešto. Mnogo puta sanjam i u tome uživam. Ako se probudim, pokušavam svim silama da ponovno zaspim i da nastavim sanjati i dalje. Koji puta u tome uspijem, a ako ne, razmišljam o snu, a zatim uzdrhtim i u tome uživam. Sad razumijem da činim zlo, zar ne?' Odgovorila sam mu da snovi ne ovise o našoj volji. Ali misli ovise, pa neka

na njih pripazi. Ali smo mu od tada moj muž i ja pomagali kako bi ustao, čim se probudi.«

AMZ: »O jednoj stvari treba djecu vrlo rano obavijestiti napose dječake: o stvarnom značenju koje imaju neki čini koje oni, možda nevino, smatraju samo ugodnim igrama. Gotovo u svim školama, nevjerojatno je, ali je tako, od prvih razreda osnovne, ima dječaka koji pozivaju druge da si time krate vrijeme. Moj se muž pobrinuo da dječacima dobro prikaže te opasnosti govoreći im da su takve stvari izvan ustaljenog reda.«

AM iz Milana našao se u prilici da je mogao upozoriti svoje dječake na homoseksualnost. »Danas — rekao mu je jedan od njegovih sinova (jedanaest godina) — za vrijeme Mise, čitao sam Poslanicu u kojoj sv. Pavao kaže da nepošteni, tati i homoseksualci ne će ući u kraljevstvo nebesko. Tko su homoseksualci?« »Homoseksualci — odgovorio im je otac — jesu muške osobe u fizičkom i organskom pogledu, ali koji imaju ženske nagone i držanje, a osjećaju da ih privlače muškarci.« »Mogao sam ovdje objasniti — nastavio je otac — kako se lako može dogoditi da slične osobe traže društvo mladih dječaka. Tako sam ih ovdje mogao upozoriti da kažu svaki pu-

ta kad im se netko, pa bilo tko, približi sa suviše ljubeznim i sladunjavim držanjem, te da se njih čuvaju, jer su to protunaravni čini, pa su i protiv Boga koji je stvorio narav.«

KRŠĆANSKI BRAK

U okvir od Boga uspostavljenog reda ulazi i problematika u vezi sa vrijednošću kršćanskog braka i mogućnošću rađanja novih života izvan braka. Problematika koja se vrlo često nameće već i prije nego se sa djećacima govorilo o plodnosti.

O tim predmetima koji sami u sebi uključuju religiozno gledište života ili, ako ništa drugo, onda barem moralno vrednovanje, najteže je raspravljati.

»Moraju li mačke biti oženjene da imaju djecu?« — pitala me neki dan L. — jer je vidjela mačkicu gdje doji svoje mlade— tako nam je pričala IC i nastavila je: »To se dogodilo, jer sam joj nedugo prije toga govorila o kršćanskom braku. Rekla sam joj: 'Muškarac i žena mogu (mislila sam moralno) imati djecu samo kad su osnovali obitelj pred Bogom.' A ona je to doslovno

uzela. Morala sam se ispraviti i reći joj da ne, mačke se ne moraju vjenčati, a nije čak nužno ni za ljude. Mogu imati djecu i neoženjeni, ako hoće. Upozorila sam je ipak, koliko negativnih točaka ima već na ljudskom i društvenom planu taj čin i ne osvrćući se na Božji zakon i na milosti koje su povezane sa sakramentom ženidbe.«

»Posljednje pitanje koje nam je L. postavila, čak ga je meni postavila, — kazala nam je BP — bilo je: 'Mogu li dvije osobe koje nisu oženjene imati djece?' Moram naglasiti da još nismo objasniti L. ulogu muškarca u prokreaciji. Ja sam ovako odgovorila i čini mi se da je dijete bilo zadovoljno. 'Uzmimo neke ljude iz Afrike. Vole se i sjedine se. Vole se tako jako da se rode djeca. Ali kod njih nema ustanove braka. Brak je sakrament koji je ustanovio Isus. Ali oni Isusa ne poznaju. Klanjaju se idolima. U kršćanstvu, naprotiv, žena se i muškarac sjedinjuju ne samo zato što se ljube već i zato što smatraju da je sjedinjenje važan vjerski čin. Sam ih Isus zove da osnuju obitelj.' Iz ovoga je razgovora L. razumjela da se mnoge druge osobe, kojima je taj religiozni način zajednišva nepoznat, mogu sjediniti i imati djecu, a da nisu vezani milošću sakramenta.«

»Pošto sam mu objasnila kako se odvija oplođenje — iznijela nam je MN — L. je donio zaključke: 'Ali onda se može imati dijete i izvan braka. Može postojati obitelj i bez braka, ali Bog ne šalje — zar ne — djecu onima koji nisu oženjeni?' 'Naprotiv, odgovorila sam ja, Bog dopušta da se rode djeca i osobama koje nisu vjenčane. Inače bi morao intervenirati protiv zakona koji je sam stavio u ljudsku narav. Reći ću ti još i nešto što je prilično teško. Da vidimo ako mi bude uspjelo da ti to objasnim. Smatram to veoma važnim. Čini mi se da pravo jedinstvo može doći samo od Boga, jer samo On, koji je Ljubav, može učiniti jedno od dvije osobe koje su sklone sebičnosti.'«

»U kršćanskom braku sam Bog sjedinjuje muža i ženu. Osim toga, da bi mogli biti sjedinjeni u svakom pogledu, ne samo fizički, potrebna je prava ljubav, a to znači dati drugome sve ono što dobra imamo i zaboraviti sebe. A sve izgubiti iz ljubavi, naučio nas je Isus na križu. Nikada nisam vidjela svoga sina, koji je možda malo površan, da bi bio tako pažljiv i tako dirnut kao tada. Komentirao je gotovo sam za sebe: 'Čini mi se da je to jako teško, ali mora da je vrlo lijepo ovako se oženiti.'«

Iskustvo EG s njenom starijom kćerkom učinilo nam se vrlo lijepim i osjetljivim.

»Kad je K. bila u bolnici, prošle godine, bilo joj je trinaest godina. Razgovarale smo uvijek otvoreno, ali još nismo govorili o oplođenju. U bolnici su joj dali čitati životopis sv. Marije Goretti.

Dobro napisana knjiga, dramatična, ali vjerna stvarnosti. Kad sam došla k njoj, K. mi je ganuto o tome pripovijedala, zatim me je upitala: 'Ali u čemu se sastojao zahtjev koji joj je postavio taj dječak? Što je htio od nje?' Zaista, u tom sam trenutku zadrhtala, jer još nije došao čas da K. objasnim sav oplodni proces i zato nije bila pripremljena. Osim toga, ja sam mogla s njome biti samo par sati na dan te ne bih mogla bdjeti nad njenim reakcijama i možda joj i pomoći. Sjećam se da sam se tada na časak sabrala i zamolila pomoć te svetice. Zatim sam joj kazala. 'Ti znaš da se muškarci i žene razlikuju s fizičkog stanovišta i da tata i mama sklopivši brak mogu biti izvor drugim ljudskim životima. Na primjer, ti si se rodila iz ljubavnog odnosa između mene i tate. To je veoma važno i lijepo. Mladić koji je volio M. Goretti, želio je da bi među njima došlo do takvog odnosa kakav je između muža i žene, iz kojega bi mogao izniknuti nov život. Ali pred

Bogom to je moguće samo u braku. Ako se to čini izvan braka, onda nije Božja volja i zato Marija Goretti nije to htjela, nije htjela izaći iz Božje volje. Više je voljela umrijeti, nego popustiti njegovu traženju.'«

I dr. AM sa dvanaestogodišnjom kćerkom pred par je mjeseci došao u priliku da objasni bitnu razliku između spolnog čina izvršenog u braku, dakle prema zakonu i volji Božjoj, i onoga koji se zbiva izvan braka.

»Jednog dana — pričao nam je — dok sam je kolima pratio do jedne tetke, moja se kćerka meni tužila zašto je moja supruga i ja ne puštamo tako lako da izlazi sama. Tada mi se pružila prilika da joj kažem kakve sve opasnosti postoje posebno za djevojčicu koja izlazi bez pratnje. Morao sam je upozoriti na stavove i zahtjeve nekih pokvarenih ljudi. Šofirao sam te nisam mogao dobro vidjeti njezine reakcije, ali sam opazio da me sluša. 'Ali zašto oni to čine?' najednom me je zapitala. I evo razgovora o nagonima tih ljudi, o onome što žele, pa prema tome i objašnjenje što je to uistinu spolni čin. Ipak nisam nikako htio da je ta potrebna tumačenja uznemire, a iznad svega da joj u negativnom svijetlu prikažu bračne odnose. Tada sam joj kazao: 'Gledaj, ovako kako ti ja ovo iznosim, može izgledati grubo, a to i jest u svijetlu pod kojim sam ti to izložio sada, kako bih te upozorio na opasnosti u koje može upasti djevojčica. Ali ta ista stvar u braku, kao izražavanje i fizičke ljubavi i jedinstva između dviju osoba nešto je prekrasno, ugodno od Boga blagoslovljeno i zaslužno, jer može biti početak novih života.'«

»Tako smo došli, sasvim neočekivano i spontano, do moralnog vrednovanja. Iz toga je proizašao dubok razgovor o djevičanstvu koje nije samo anatomska činjenica već vrlo važan temelj vjerskog i moralnog života.«

»Ima ljudi — komentirao je s nama dr. M. pošto nam je ispripovijedio ovaj događaj, — koji tvrde da, dok je masturbacija i psihološki negativna, jer ostavlja osjećaj ogorčenja i neuspjeha, da su predbračni spolni odnosi pozitivni, jer daju osjećaj snage i uspjeha te izbjegavaju mnoge neuroze. Evo, ja osobno kažem, kad bih, uz apsurdnu pretpostavku bila za kršćane potrebna neuroza, neuroza kršćana, radije bih bio neurotik i ja i sva moja djeca. Naprotiv, činjenica je da je Isus — Bogočovjek — dao zakone koji su i sa ljudskog stanovišta najbolji za potpuni i skladan razvoj ljudske osobnosti.«

ZAKLJUČAK

Time su specijalni problemi koje smo u ovim razgovorima obrađivali iscrpljeni. Kako se lako može uočiti, ovdje se ni ne osvrće na zastranjenja, deformacije, najteže seksualne poroke, dandanas, nažalost, dosta uobičajene, bilo da nisu izašli na vidjelo tokom ovih razgovora, bilo zato što oni već ulaze u područje patologije i treba da ih obrađuju liječnici.

Ostaje činjenica da i s potpuno normalnom djecom, vršeći svoju dužnost odgojitelja, mnogo i trajno griješimo.

Koji puta te pogreške nisu suštinske, kojiput su tako teške da izgledaju nepopravljive, ili smo čak sigurni da smo krivo postavili čitav naš odgojni sustav prema djeci, da smo sve definitivno pokvarili. Ali nikada ne smijemo biti malodušni, a najmanje očajni. Dogodi se da i pogreške mogu postati pozitivne, ako nas navedu na reviziju naših pozicija i naših postupaka.

Konačno, roditelji koji žele živjeti svoje kršćansko odgojno iskustvo, treba da budu sigurni da čak i onda kada kao roditelji moraju priznati neuspjeh, ako se prepuste Njegovim rukama, Bog Otac će ispuniti sve praznine, ozdraviti sve potrebe i učiniti sve novo, jer, kako su nam govorili mnogi intervjuirani, djeca su više Njegova nego naša i prema tome On se više brine za njih nego mi.

»Mi — zaključio je svoj govor AM aludirajući baš na kršćanske roditelje, — imamo, pred mnogima, tu prednost što znamo da nismo sami. Ono što ne uspijemo učiniti mi, učinit će Netko Drugi.«

S A D R Ž A J